

UDK: 329.18 (497.5 Dubrovnik) "1991": 323.27
(497.5 Dubrovnik) "1991"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 27. 7. 2002.

Osnivački skup SDS-a za Dubrovnik – Otvorena najava agresije na dubrovačko područje

JAKŠA RAGUŽ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U prvom dijelu rada autor je na temelju arhivske građe, novina i literature dao prikaz etnogeografske uvjetovanosti Dubrovnika u velikosrpskim planovima, te pregled okolnosti i događaja koji su bili odlučujuća pri stvaranju Srpske demokratske stranke u Dubrovniku 10. ožujka 1991. godine. Samu osnivačku skupštinu, koju autor smatra dijelom agresije na Dubrovnik tj. njezinom najavom, predočio je na temelju autentičnog video zapisa koji je u cijelosti transkribiran. Svi govori na skupštini su također analizirani.

Ključne riječi: Dubrovnik, Domovinski rat, Srpska demokratska stranka, velikosrpstvo, Hercegovina

Uvod

Premda se do danas, kako u Hrvatskoj, tako i u inozemstvu, objavio iznimno veliki broj znanstvenih i popularnih radova koji obrađuju problematiku oružane agresije na dubrovački kraj, ne postoji niti jedan znanstveni rad koji bi, barem i u najosnovnijim crtama prikazao događaje u Dubrovniku i oko njega, neposredno prije početka izravne oružane agresije u rujnu/listopadu 1991. godine. Također sa sigurnošću nije utvrđen događaj koji bi se mogao smatrati početkom agresije na krajnji jug Republike Hrvatske. Naime, bitno je razlikovati pojam agresije od oružane agresije, jer je oružana agresija najčešće samo posljednja faza napadačkog djelovanja agresora. Među faze koje joj prethode, može se uvrstiti kreiranje političkih, vojnih i gospodarskih preduvjeta za rat, postavljanje ratnih ciljeva, politička i psihološka priprema, priprema sredstava i ljudstva, obavještajni rad na prostoru predviđenom za oružanu agresiju, otvorena najava ratnih ciljeva, insceniranje povoda za agresiju i tek onda, u konačnici, oružana agresija. Sve ove, ali i druge faze agresije koje prethode oružanoj agresiji na dubrovačko područje do danas su ostale neistražene. Cilj ovog rada je pokušaj davanja odgovora kada su prvi put otvoreno najavljeni, kako ratni ciljevi velikosrp-

skog agresora, tako i oružana agresija koja ih je trebala provesti. Istraživanja dostupne građe pokazala su da se za osnivačku skupštinu SDS-a, ogranak Dubrovnik, može ustvrditi da je predstavljala prvu javnu objavu velikosrpskih ratnih ciljeva i najavu oružane agresije. Zbog toga osnovu rada predstavlja opis skupštine i njezina analiza, dok prvi, uvodni dio rada predstavlja prikaz dijela događajnice koja je prethodila osnivačkoj skupštini, ali i samoj oružanoj agresiji.

Etnogeografske uvjetovanosti Dubrovnika u velikosrpskim planovima

Specifičan zemljopisni položaj negdašnje općine Dubrovnika, koja se kao uski primorski pojas smjestila na tromeđi Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom i Crnom Gorom, kao i udaljenost od većih središta Hrvatske, odredili su posebnu ratnu sudbinu Dubrovnika, u mnogim svojim segmentima različitu od ostatka Hrvatske. Naime, oružani incidenti i obračuni koji su se događali u Dalmaciji, središnjoj Hrvatskoj i Slavoniji počevši od kolovoza 1990. godine, nisu se izravno osjećali u Dubrovniku. Točnije, Dubrovnik je trpio njihove neizravne posljedice u gospodarstvu, prometu, političkim napetostima i sl. Eho velikosrpske pobune u Hrvatskoj puno se jače osjećao u neposrednom dubrovačkom okruženju – Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori uzrokujući tamo događaje koji su se izravno odražavali na prostor Dubrovnika. Stoga se može konstatirati da je u razdoblju 1990./91., tj. prije početka oružane agresije, Dubrovnik bio izložen trostrukom političkom utjecaju i to:

- događajima u Republici Hrvatskoj izazvanima velikosrpskom pobunom
- događajima u BiH, točnije u dubrovačkom zaleđu – istočnoj Hercegovini
- događajima u Crnoj Gori.

Prostor najjačeg utjecaja na Dubrovnik u navedenom razdoblju, bila je istočna Hercegovina, točnije prostor općina Trebinje, Ljubinje, Bileća, Gacko i Nevesinje, s predominantnim srpskim stanovništvom, te dio općina Stolac, Čapljina, Neum i Mostar, s manjinskim srpskim stanovništvom. Više je razloga tome. Prvo zato što je dubrovačka općina svom svojom dužinom teritorijalno vezana uz istočnu Hercegovinu. Drugo, istočna Hercegovina (s gornjim Podrinjem) pokazala se kao najturbulentniji dio BiH, prostor prvih međunacionalnih napetosti, sukoba i oružanih incidenata u toj republici.¹ Treće, glavnina stanovništva Dubrovnika srpske nacionalnosti podrijetlom je baš iz istočne Hercegovine. Četvrto, pogoršanje sigurnosne situacije tijekom 1991. onemogućilo je uporabu dijela cestovnih komunikacija koje Dubrovnik vežu sa zaleđem, te dovela do prekida uobičajenih gospodarskih veza. što se osjetilo u svakodnevnom životu Dubrovnika.

¹ Željko RAGUŽ, *Hercegovina, srpske tendencije u nacionalnom razvoju Muslimana*, Stolac 1997., 243.- 248.

Politički utjecaji iz Crne Gore znatnije su se osjećali u svakodnevnom životu u dubrovačkoj mikroregiji Konavala, nego u samome gradu koji nije imao neke značajnije gospodarske i prometne veze s Crnom Gorom, za razliku od Hercegovine.

Prema navedenoj situaciji Dubrovnik je imao i svoj specifični "razvoj" velikosrpske agresije. Naime, u ostalim dijelovima Republike Hrvatske zahvaćenim velikosrpskom pobunom i agresijom, kao žarišta nemira i izvorišta agresije poslužila su mjesta s dominantno srpskim stanovništvom (Borovo selo, Kusunje, Knin.....) smještena na samom teritoriju Hrvatske. Uz navedena mjesta veliku ulogu u početku agresije odigrali su i vojni objekti JNA na prostoru Hrvatske. U dubrovačkoj općini gdje je hrvatsko pučanstvo činilo apsolutnu većinu (58.836 - 82,38%), nije postojalo niti jedno naselje s predominantno srpskim stanovništvom (najveći udio Srba u jednom naselju bilo je selo Zvekovića sa 14,06% srpskog stanovništva).² Kao zamjensko žarište napetosti poslužilo je mjesto Ivanica, smješteno na pola puta između Trebinja i Dubrovnika, točno na razmeđu Hrvatske i BiH, a pripada općini Trebinje. Na udaljenosti od 10 km od Dubrovnika, tijekom 80-tih godina planski je niknulo ovo naselje, čije stanovništvo su najvećim dijelom činili hercegovački Srbi zaposleni u Dubrovniku. Savršena vojna lokacija mjesta (visoravan s koje se potpuno kontrolira cijela Župa dubrovačka, Cavtat s akvatorijem, zapadne Konavle) i infrastruktura, učinili su Ivanicu jednom od najvažnijih baza srpsko-crnogorskog agresora u listopadu 1991. godine.

U Dubrovniku također nisu postojali ni vojni objekti, vojne i poligoni JNA. Vojni objekti na otoku Mljetu, Pelješcu, te Prevlaci svojim rubnim položajem i snagom nisu mogli odigrati tu ulogu. Iznimku u tome čini vojno odmaralište Kupari u Župi dubrovačkoj, čija uloga do danas nije razjašnjena, no postoje dokazi da su pripadnici vojne obavještajne službe JNA, kao i tamošnje osoblje, imali aktivnog udjela u pripremama i provođenju agresije na Dubrovnik.³

Uzevši sve navedene činbenike u obzir, očito je da na području Dubrovnika nisu postojali uvjeti za stvaranje nestabilne situacije kao u ostalim krajevima Hrvatske. Zbog toga je u velikosrpskim planovima Dubrovnik imao posebno mjesto sa specifičnim scenarijom. Prema njemu, napetu situaciju je trebalo «kreirati» u neposrednom dubrovačkom susjedstvu – hercegovačkom zaleđu i Boki, te je potom prebaciti u Dubrovnik. Nestabilna sigurnosna situacija i atmosfera straha stvorili bi preduvjete za otvorenu oružanu agresiju, te u konačnici, nakon okupacije i uklanjanja većine hrvatskog stanovništva, stvaranje paradržave «Republike Dubrovnik» i njezin ulazak u treću Jugoslaviju. No Dubrovnik nije bio jedini razlog kreiranja napetosti u tim krajevima. Bilo je to i sredstvo za provođenje etničkog

² *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima 1991. godine*. Republički zavod za statistiku, Zagreb 1992., 80. - 82.

³ Arhiv Općinskog suda u Dubrovniku (dalje: AOSD), Zapisnik o ispitivanju okrivljenog Miljanović Mladena zv. "Mlađo" od 30. VI. 1992., spis K. - 615/92., 17. - 19.

čišćenja u tim krajevima - Hrvata i Bošnjaka u istočnoj Hercegovini (što je u konačnici i provedeno), te Hrvata u Boki kotorskoj (što je, s nešto sofisticiranijim sredstvima, također dobrim dijelom izvršeno). Iz navedenih razloga tamošnje vojno i političko vodstvo poticalo je protuhrvatske (ali i protubošnjačke) osjećaje među tamošnjim Srbima i Crnogorcima.

Kao glavni kreatori i prenosioci nacionalne i političke napetosti u Dubrovnik javili su se dijelovi srpskog i crnogorskog stanovništva Dubrovnika. Naime, najveći dio tog stanovništva podrijetlom je iz istočne Hercegovine i zapadne Crne Gore. Većinom je riječ o osobama koje su doselile u Dubrovnik tijekom 1960-tih i 70-tih godina, privučene gospodarskim razvitkom Dubrovnika. Rodbinske, gospodarske, emocionalne i ideološke veze tog stanovništva s dubrovačkim zaleđem bile su iznimno jake i čvrsto održavane. I baš ti intenzivni kontakti dijela srpsko-crnogorskog stanovništva s «rodnim krajem» poslužili su kao most za unošenje nemira u sami Dubrovnik. Naime, određene grupe, uglavnom Srba i Crnogoraca iz Dubrovnika, članovi Jugoslavenske samostalne demokratske stranke (JSRS), Stranke Jugoslavena (SJ) te kasnije Srpske demokratske stranke (SDS), potajno su se uključile u pripreme za agresiju na krajnji jug Hrvatske već u travnju 1990. godine stupivši u kontakt s djelatnicima kontraobavještajne službe u Kuparima. U lipnju su se povezali s radikalnim prosrpskim vođom Narodne stranke Crne Gore, Novakom Kilibardom i razgovarali o odvajanju Dubrovnika od Hrvatske, te osnivanju paradržavice «Dubrovačke Republike». Tijekom susreta s predsjednikom Predsjedništva Crne Gore Mommirom Bulatovićem 12. VI. 1990. izravno su zatražili zaštitu za «ugrožene Srbe Dubrovnika».⁴ Idućih mjeseci intenzivno su se uključili u propagandni rad kojem je bio cilj prikazati dubrovačke Srbe kao ugrožene i proganjane. U tome su im srpsko-crnogorski mediji dali potporu i medijski prostor. Tako je Jovan Pejović 1990. godine u Titogradskoj *Pobjedi* objavio serijal tekstova u kojima je optužio novo vodstvo Dubrovnika da otpušta radnike i smjenjuje rukovodioce samo zato što su srpske ili crnogorske nacionalnosti.⁵ U rujnu 1990. godine u gostionici «Dubrovnik», na Ivanici, organizirali su prikupljanje potpisa srpskog i crnogorskog stanovništva Dubrovnika koje se smatralo ugroženim. Cilj je bio prikazati navodnu ugroženost srpskog stanovništva u Dubrovniku. Na političkim skupovima po Crnoj Gori i Hercegovini istupali su s tvrdnjama o nemogućnosti opstanka Srba u Dubrovniku. U razdoblju napetosti u siječnju 1991., kad se očekivala vojna intervencija JNA u Hrvatskoj, dio srpskih i crnogorskih obitelji iz Dubrovnika se sklonio u istočnu Hercegovinu. U ljetnim mjesecima 1991. zajedno s obiteljima trajno su napustili općinu Dubrovnik, da bi u konačnici, u listopadu, aktivno sudjelovali u oružanoj agresiji na Dubrovnik.⁶ Politička organizacija koja je nesumnjivo najodgovornija za kreiranje većine

⁴ AOSD Zapisnik o saslušanju svjedoka Mića Lajsića na Vojnom istražnom sudu od 30. VI. 1992. Kir. 124/92. spis K-615/92. str. 20. – 21.

⁵ «Po diktatu HDZ», *Pobjeda*, Titograd, 27. IX. 1990., 7. i «Nastavljeni progono Crnogoraca» *Pobjeda*, 28. IX. 1990., 7.

⁶ AOSD Presuda Vojnog suda Split u slučaju Miljanović Mladen i dr. od 13. IV. 1993., spis K. -615/92. 331-350.

incidentnih situacija i ratne psihoze kako u samome Dubrovniku, tako i u istočnoj Hercegovini, a time i stvaranja uvjeta za oružanu agresiju, je Srpska demokratska stranka. Premda se formalno radilo o dvije političke stranke u dvije različite države - na prostoru istočne Hercegovine djelovala je kao vladajuća stranka od prosinca 1990. SDS BiH, dok je u Dubrovniku bio osnovan ogranak SDS Hrvatske - u osnovi je bila u pitanju jedinstvena politička organizacija. Više je argumenata koji govore u prilog ovoj tvrdnji. Glavnina članstva podružnice SDS u Dubrovniku činili su Srbi iz Hercegovine. Cijelo vrijeme postojanja SDS Dubrovnika je najuže surađivao s istočnohercegovačkim SDS-om, a posebice središnjicom stranke za istočnu Hercegovinu smještenom u Trebinju.⁷ Vodstvo SDS Dubrovnika aktivno se uključilo u pripreme naoružavanja i izvlačenja srpsko-crnogorskog stanovništva Dubrovnika, te podržalo velikosrpske planove koje je SDS BiH, naravno u suradnji s JNA i ostalim velikosrpskim organizacijama i institucijama, pokušalo provesti tijekom oružane agresije na Dubrovnik.⁸

S obzirom na to da se tijekom 1991. SDS, kao politička organizacija, dokazala kao glavni kreator nestabilnosti i ratne psihoze na području Dubrovnika, a da se najveći dio članstva aktivno uključio u pripreme za oružanu agresiju, pa čak i aktivno sudjelovao u oružanim napadima, u razdoblju od 1991. do 1995. godine, (kad su izvršeni posljedni napadi na općinu Dubrovnik) kao *datum početka agresije na dubrovački kraj može se smatrati osnivačka skupština Srpske demokratske stranke za Dubrovnik, održana 10. ožujka 1991. godine*. Više je razloga za ovakvu tvrdnju. Naime, govornici na ovoj skupštini su prvi put otvoreno pozvali na oružanu agresiju na Dubrovnik.⁹ Otvoreno je rečeno da će se oružjem spriječiti bilo kakvo kreiranje neovisne Hrvatske ili uspostava konfederalnih odnosa u Jugoslaviji. Naglašeno je da SDS ne priznaje legalno izabrane organe vlasti Hrvatske, jer se radi o "zločincima i kriminalcima" (Jovan Opačić i Petar Čupković). Ustvrdeno da će, ako slučajno do toga dođe, to završiti stvaranjem Treće Jugoslavije tj. Velike Srbije u kojoj će biti i Dubrovnik i to kao paradržavica "Dubrovačka Republika" (Radovan Karadžić i Novak Kilibarda). Naglašeno je da iza velikosrpskih ideja stoji oružana sila JNA, ustvrđeno da će u agresiji sudjelovati Crnogorci te hercegovački Srbi, kao i pozvani Srbi i Crnogorci iz Dubrovnika da se naoružaju i sudjeluju u

⁷ Vodstvo SDS-a Dubrovnika imalo je tijekom 1991. niz sastanaka s užim rukovodstvom SDS-a istočne Hercegovine, gdje su dogovarani načini suradnje i zajedničkog političkog i vojnog djelovanja. Na tim sastancima je predsjednik SDS-a istočne Hercegovine, a ujedno i gradonačelnik Trebinja, B. Vučurević obećao razne oblike pomoći dubrovačkom SDS-u. Također je vodstvo SDS-a Trebinja iniciralo osnivanje SDS-a u Dubrovniku i bilo pokrovitelj njegova djelovanja tijekom njegova postojanja. AOSD, Službena zabilješka s informativnog razgovora s Lajšić Mićom, Centra SZUP Split, Ispostava Dubrovnik, br. 630/2 od 14. VI. 1992., spis K. - 615/1992. str. 13. - 16.

⁸ "Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS Dubrovnik" od 16. VI. 1991. održanog u samostanu SPC-a Duži kraj Trebinja. AOSD, Preslik zapisnika o sjednicama SDS Dubrovnik, zaplijenjenog od strane djelatnika SIS-a prilikom zauzimanja Ivanice 1992., str. 23.-27. U prilog spisa K. - 615/1992.

⁹ Vidi u nastavku teksta transkripte govora sa skupa održanog na Ivanici 10. III. 1991.

agresiji (Radovan Karadžić, Božidar Vučurević i Novak Kilibarda). Ovaj skup označio je početak kreiranja političke nestabilnosti na području Dubrovnika, a koja je u konačnici trebala poslužiti kao izlika za otvorenu oružanu agresiju. Naime, unatoč teškoj situaciji u istočnoj Hercegovini, može se ustvrditi da je sigurnosna situacija u Dubrovniku bila relativno zadovoljavajuća do ožujka 1991. godine, kad počinje pogoršavanje situacije. Na graničnim dijelovima prema Hrvatskoj uspostavljaju se stalne barikade i naoružane straže. Došlo je do prvih oružanih incidenata, te potpunog prekida gospodarskih i prometnih veza Dubrovnika sa zaleđem. U samoj dubrovačkoj općini dogodio se također niz teških incidenata s nacionalnom pozadinom.¹⁰

I. Događaji u dubrovačkom zaleđu do dolaska SDS-a na vlast – prosinac 1990.

I.1. Osnutak i prva djelovanja SDS-a za istočnu Hercegovinu

Početak “balvan-revolucije” u Dubrovniku se najviše osjetio prijevremenim završetkom ionako ne baš sjajne turističke sezone 1990. godine u drugoj polovici kolovoza. Određene postojeće političke napetosti koje su u gradu već postojale time su još više ojačane, a došlo je i do pogoršanja međuljudskih odnosa. No posljedice su bile puno osjetnije u dubrovačkom zaleđu. Naime, prve napetosti u istočnoj Hercegovini osjetile su se između hrvatskog i srpskog stanovništva neposredno nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj. Posebice je to bilo vidljivo u miješanim naseljima. Malobrojna hrvatska zajednica općine Trebinje, počela se osjećati izolirano, a uvelike su se pokvarili i dotadašnji dobrosusjedski odnosi.¹¹ Daljnje pogoršavanje odnosa izazvao je dolazak Jovana Raškovića, predsjednika SDS-a Hrvatske, u Trebinje, zatim 21. lipnja 1990. u Šibenik odlazi, uz posredovanje SPC-a, grupa trebinjskih Srba predvođenih Božidarom Vučurevićem, lokalnim autoprevoznikom. Dana 14. srpnja uslijedilo je osnivanje SDS-a za istočnu Hercegovinu, na čije čelo je došao Božidar Vučurević.¹² Na velikom skupu održanom na trebinjskom stadionu “Leotar” veliki broj Srba i Crnogoraca iz BiH, Crne Gore i Boke podržao je programe koje su u ime SDS-a izložili Jovan Rašković, Jovan Opačić i Radovan Karadžić – predsjednik SDS-a BiH, te Novak Kilibarda - predsjednik Narodne stranke Crne Gore. Snažnu potporu dobio je i B. Vučurević koji je govoreći o drukčijem uređenju Jugoslavije naglasio ulogu “nekih novih serdara” pod čijim će se rukovodstvom, ako zatreba, “voditi i oružane bitke”. Osuđena su izdajnička “braća – razbraća.” Na osnivačkoj skupštini su bili i neki od dubrovačkih Srba, a posebno je bio zapažen istup predsjednika

¹⁰ «Rušilački pohod kroz Dubrovnik», *Dubrovački Vjesnik*, Dubrovnik, (dalje D. V.), br. 2116., 11. V. 1991., 23.

¹¹ Ivo LUČIĆ, *Selo moje Ravno, povijest stradanja Hrvata u Popovu*, Zagreb 1992., 113.

¹² Božidar VUČUREVIĆ, *Ovako je bilo*, Užice 2000., 9.–15.

dubrovačke podružnice JSDS-a Miljenka Reljića koji je u ime "braće iz Dubrovnika" poručio skupu "računajte na nas!"¹³

Usljediła je iznimno agresivna predizborna propagandna kampanja SDS-a po istočnoj Hercegovini.¹⁴ Kampanja je tekla paralelno s početkom "balvan-revolucije" u Hrvatskoj, a osnova joj je bila poticanje što jačeg nacionalističkog raspoloženja među hercegovačkim Srbima. Tako je na skupu SDS-a u čapljinском selu Pribilovci, smještenom nedaleko od Neretve, 25. kolovoza 1990. godine B. Vučurević okupljenom narodu rekao: "Vi ste braćo ovdje na nekoj granici bez granice. Kad ne bi vas bilo ovdje, onda bi granica bila na mom kućnom pragu. Zato smo sa vama i ta se granica braćo neće micati."¹⁵ Na skupovima je čak bilo pozivanja u dobrovoljačke odrede koji trebaju krenuti u pomoć braći u Kninu, ali preko Dubrovnika, no sve je ostalo na riječima, premda su i same najave p(ro)hoda izazvale određenu dozu nervoze u Dubrovniku.¹⁶ Krajem rujna Vučurević je čak najavio "refrendum o kulturnoj autonomiji srpskog naroda u istočnoj Hercegovini koja će, ukoliko bude potrebno, prerasti u političku i teritorijalnu." jer da je istočna Hercegovina "stratište srpskih kulturnih i povijesnih vrijednosti". Izjavu je već nakon nekoliko dana demantirao regionalni odbor SDS za istočnu Hercegovinu, ocjenivši valjda da je ipak dana prerano. No time je javnosti u BiH jasno stavljeno do znanja da se na području istočne Hercegovine provodi isti projekt stvaranja srpske paradržave kao i u Hrvatskoj.¹⁷ Osim SDS-a u istočnoj Hercegovini političke kampanje su provodili i Srpski pokret obnove, a aktivna je postala i Narodna stranka Crne Gore, čiji je čelnik Novak Kilibarda stalno isticao zahtjev za pripajanje istočne Hercegovine Srbiji i Crnoj Gori.¹⁸ Da se nije radilo o nikakvoj konkurenciji SDS-u svjedoči i realizacija "trebinjske inicijative" o duhovnom ujedinjenju Narodne stranke Crne Gore i SDS-a Hrvatske i BiH, a tim se dokumentom utvrđuje da će "one štitiťi interese srpskog naroda u svakom trenutku i na svakom mjestu, načinom i sredstvima primjerenim konkretnom trenutku."¹⁹

I.2. Napetosti u Dubrovniku u povodu proslave 200-godišnjice SPC-a

Kako su se ti, više nego militanti skupovi, poklopili s najavama da se u Dubrovniku početkom listopada priprema proslava 200-te godišnjice djelovanja Srpske pravoslavne općine u Dubrovniku, kao i blagoslov tamošnje crkve sv. Arhangela Mihaila, među građanima Dubrovniku je zavlđadala napetost. Naime, uz glasine su se pojavile i određene indicija da bi se svetkovina mogla pretvoriti u neželjeni politički skup. Zbog toga su

¹³ "Smetnje na vezama Trebinje – Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija*, Split, (dalje S. D.), br. 14456., 2. III. 1991., 20.

¹⁴ I. LUČIĆ, *n. dj.*, 97.

¹⁵ Ž. RAGUŽ, *n. dj.* 243.

¹⁶ "Balvan varijanta – nepoželjnja", S. D., br. 14465., 9. III. 1991., 18.

¹⁷ "Prerano objavljena autonomaška istina", *Vjesnik*, Zagreb, 5. X. 1990., 3.

¹⁸ Ž. RAGUŽ, *n. dj.* 243.

¹⁹ Kao u bilj. 13.

policijska uprava i gradsko vodstvo izvršili niz potrebnih sigurnosnih mjera kako bi se onemogućila svaka incidentna situacija. Tako su na graničnom prijelazu kraj Ivanice, na glavnoj prometnici Dubrovnik-Trebinje, te na graničnom prijelazu Debeli Brijeg, prema Crnoj Gori, postavljene policijske kontrolne točke.²⁰ Možda su sve te sigurnosne mjere bile ipak odveć napadno poduzete, što je izvršnim odborima SDS-a istočne Hercegovine pružilo prigodu da u svojim priopćenjima sigurnosne mjere ocjene kao "nečovječan postupak novih hrvatskih vlasti". Indikativno je ipak da su proteste uputile političke organizacije dok se sama SPC nije oglasila. Naprotiv, visoki uglednici SPC su se poslije posvećenja crkve susreli s rukovodstvom općine Dubrovnik, ocijenivši da cijeli skup nije poprimio političke konotacije. Takav prizvuk posvećenje je dobilo tek s navedenim priopćenjima.²¹

I.3. Vađenje posmrtnih ostataka Srba - žrtava Drugog svjetskog rata

Paralelno s ovima događanjima, od rujna 1990. godine, a na zahtjev SPC-a i SDS-a, speleološka organizacija «Zelena brda» iz Trebinja počela je iz kraških jama na području donje Neretve vaditi posmrtno ostatak Srba stradalih u Drugom svjetskom ratu. Prvo vađenje obavljeno je iz jame Jagodnjače u Ržanom dolu, gdje su prema riječima speleologa, izvadili ostake «preko hiljadu žrtava». Prilikom vađenja ostataka iz jame Šurmanci kraj Međugorja, gdje je za 12 dana rada navodno izvađeno «800 žrtava, gdje je bačeno 300 djece, a nađena je i lobanja nerođenog djeteta», u jamu se teatralno spustio i predsjednik SDS-a Radovan Karadžić te Nikola Koljević. Slijedila je jama na Bivoljem brdu s «preko hiljadu žrtava», te jama Vidonje kraj Čitluka gdje su vađeni ostaci kaluđera. Pronađene ostatke žrtava obrađivao je Institut za sudsku medicinu Vojnomedicinske akademije iz Beograda. Za svoj rad speleolozi «Zelenih brda» i djelatnici Instituta dobili su odlikovanja sv. Save I. reda od Svetog arhijerejskog sinoda SPC-a i patrijarha srpskog Pavla.²² U prosincu je s istim poslom nastavila ekipa speleološkog odsjeka Planinarskog saveza Beograda, inače članova mobilnog tima Civilne zaštite skupštine Beograda. Inicijativu za nastavak vađenja formalno su dali stanovnici čapljinjskog sela Prebilovci, odnosno Srbi koji su tijekom Drugog svjetskog rata doživjeli teška stradanja, kao uostalom i svi stanovnici sela donje Neretve, bez obzira na nacionalnost.²³ Kostu su vađene iz sedam jama od trinest koliko ih, prema riječima mještana,²⁴ ukupno ima: Golubinke, jame kraj sela Šurmanovca, jame na Bivoljem brdu, Vidonje kraj Žitomislića, iz dvije jame kraj Hutova i Gornje i Donje Kukavuše. Cjelokupna akcija trajala je 32 dana, a prema tvrdnjama speleologa iz njih se «iznelo mošti više od 2000 Srba.» Speleolozi su ovaj posao uradili besplatno, a nagradu mjesne zajednice Prebilovci uplatili su u fond

²⁰ Isto

²¹ "Balvan varijanta – nepoželjna", S. D. br. 14465., 9. III. 1991., 18 i "Smetnje na vezama Trebinje – Dubrovnik", *n. dj.*

²² "Ispit iz humanosti", *Borba*, Beograd, br. 211., 29. VII. 1991., 23.

²³ "Neće nagradu za humanost", *Borba*, br. 12.–13. I. 1991., 15.

²⁴ "Stradanje u Prebilovcima", *Borba*, br. 109. 19. IV. 1991., 19.

za izgradnju zajedničke spomen-grobnice crkve kosturnice, čija izgradnja je u siječnju 1991. već otpočela.²⁵ Sa speleološkom ekipom bila je i ekipa TV Beograda, pod vodstvom redatelja Zdravka Šotre, kao i novinar Radio – Beograda Ratko Nikić. I oni su se zajedno sa speleolozima sajlama spuštali na dno jama. Na osnovi snimljenih materijala prilikom vađenja kostiju, te svjedočanstava osoba koje su preživjele ustaške pokolje u Drugom svjetskom ratu, snimljena je i dokumentarna TV emisija «Evo naše dece» prikazana 19. IV. '91. u 20:00 na Drugom programu TV Beograda.²⁶ Dio izvađenih kostiju, ostaci kaluđera iz žitomislčkog manastira, sahranjeni su 3. veljače u grobnicu pokraj manastirske crkve u selu Žitomislići kraj Mostara. Sprovod i vjerski obred, na kojem je bio veliki broj ljudi, predvodio je srpski patrijarh Pavle, s više mitropolita i svećenika SPC-a.²⁷ Problem nije bio u samom činu vađenja posmrtnih ostataka, što je sasvim razumljivo i ima ljudsku pozadinu koja kod dobronamjernih ljudi može izazvati samo razumijevanje i pijetet, nego u eksplicitnim pozivima na osvetu koji su s tih komemoracija odašiljani. Temeljna poruka je bila kako «potomci žrtava», Srbi, «ne žele i ne mogu živjeti s potomcima krvnika», Hrvata i Bošnjaka.²⁸ Također se na skupovima među srpskim pučanstvo nastojao stvoriti osjećaj da im od Hrvata i Bošnjaka ponovno prijete ista opasnost kao i 1941. godine. Tako gradonačelnik Trebinja B. Vučurević u svojoj knjizi, a u povodu vađenja posmrtnih ostataka i komemoracija, piše: «Hoće li se ponoviti zla koja su zadesila srpski narod 1914. i 1941. godine? Praznimo li jame za nove žrtve? Po nekim pokazateljima sve upućuje na to. Jedno jutro, na velikoj stijeni poviše jame Jagodnjače kod Ržanog dola, osviće velikim slovima ispisano: “Vadite ove, da bacamo nove”. Da, da, vuk mijenja dlaku, ali ne i ćud. Ovoga puta će mrtvi započeti rat, žrtve se dozivaju pameti, a dželati plaše kazne.»²⁹ Druga činjenica koja odmah upada u oči je iracionalno uvećavanje broja stradalih Srba tijekom Drugog svjetskog rata, a s jasnom namjerom jačanja mržnje prema Hrvatima i Bošnjacima.

II. Politička situacija u dubrovačkom zaleđu poslije dolaska SDS-a na vlast do ožujka 1991.

II.1. Uspostava vlasti SDS-a i SPO-a u istočnoj Hercegovini – odnos prema Hrvatima i Bošnjacima

U takvoj političkoj atmosferi 18. studenog 1990. održani su prvi višestranački izbori u BiH. SDS je u općinama Gacko, Bileća, Ljubinja i Trebinje dobio najveći dio glasova, dok je SPO odnio pobjedu u Nevesinju. Preuzimanjem vlasti SDS je dobio prigodu provođenja u djelo svog pro-

²⁵ “Neće nagradu za humanost”, *n. dj.*

²⁶ “Stradanje u Prebilovcima”, *n. dj.*

²⁷ “Patrijarh Pavle u Žitomisliću”, *Borba*, br. 35., 4. II. 1991., 3.

²⁸ “Kronologija 1985. – 1995.”, *Rat u Hrvatskoj i BiH 1991.– 1995.* (ur. B. Magaš i I. Žanić), Zagreb 1999., 377.

²⁹ B. VUČUREVIĆ, *n. dj.*, 9.

grama. Prvi korak prema negiranju suvereniteta BiH i nepriznavanju središnje republičke vlasti izveden je osnivanjem Srpskog nacionalnog vijeća istočne Hercegovine, u kojem su čelna mjesta zauzeli prvaci SDS-a istočne Hercegovine, a na čijem čelu je bio Božidar Vučurević.³⁰ Stranačka i nacionalna pripadnost postali su osnovni kriterij prema kojem se ravnao cjelokupni život istočne Hercegovine. Posebice su to osjetili Hrvati trebinjske općine, čiji gradonačelnik je postao Božidar Vučurević (Broj Hrvata u drugim navedenim općinama ist. Hercegovine bio je zanemariv.) Za HDZ, koji je u golemoj većini zastupao hrvatski narod općine Trebinje, B. Vučurević je ustvrdio da je stranka s kojom se ne može uopće surađivati, jer da provodi «ilegalni uvoz oružja i spremanje zločina strašnih razmjera», dok će za Hrvate Hercegovine «trebati dosta vremena da nam dokažu da su odustali od provođenja genocida nad nama. Srbi sad ne mogu ništa doprinijeti više nego su doprinijeli, da bi se situacija poboljšala. To bi bilo sa naše strane moguće jedino ako bismo sami skakali u jame...Hrvati to mogu jednostavno. Treba da odlože oružje, operu ruke i osude one koji su pripremali genocid. Nikakvi drugi potezi, koji bi ih opravdali, ne postoje niti su prihvatljivi».³¹ Dakle, najmoćniji čovjek vladajućeg SDS-a istočne Hercegovine je, bez ikakvih dokaza i argumenata, hrvatski narod optužio za pripremanje genocida nad Srbima Hercegovine. Ovakvo stajalište, koje je u potpunosti zastupao SDS Trebinja dovelo je do toga da je život Hrvata u općini Trebinje postajao sve teži i nesigurniji. Osim manje zajednice u samom gradu Trebinju, Hrvati (njih oko 1.000) su uglavno prebivali u selima zapadnog dijela općine - u području Popova polja. Središnje hrvatsko mjesto Popova je selo Ravno. Popovo, kao agrarni kraj imalo je svoje specifične probleme, na koje su vijećnici HDZ u Skupštini općine pokušali upozoriti. Međutim, Skupština kojom je dominirao SDS je sve njihove zahtjeve odbacila ili ignorirala. Umjesto rješavanja problema i nastojanja da se unaprijedi gospodarstvo, općinsko poglavarstvo je otpočelo sa sustavnim uništavanjem i postojeće infrastrukture u Ravnom (škola, ambulanta, banka i dr.).³² Izolacija Hrvata Ravnoga pojačana je nakon pojave glasina da dr. Jure Burić, dubrovački liječnik rodom iz Ravnoga, vozilima prve pomoći dubrovačkog Medicinskog centra prevozi oružje «za poznate ustaše iz tog kraja». I premda je načelnik Stanice bezbjednosti u Trebinju to opovrgnuo, glasine o naoružavanju trebinjskih Hrvata su se nastavile širiti.³³ Antihrvatstvo se u Trebinju očitovalo i osnivanjem odbora za gradnju spomenika i mauzoleja Jovanu Dučiću,³⁴ trebinjskom pjesniku koji je kao «četnik emigrant» 1943. godine umro u SAD-u, a zapamćen je po svojoj tvrdnji da su Hrvati najbestidniji narod na svijetu.³⁵ Posljedica toga je bilo

³⁰ Ž. RAGUŽ *n. dj.* 245.

³¹ «Čekamo primirje», *Glas Trebinja*, Trebinje, br. 722., 1. II. 1991., 2.

³² I. LUČIĆ, *n. dj.*, 47.

³³ «Smetnje na vezama Trebinje – Dubrovnik», *n. dj.*

³⁴ «Srebrenjak sa likom pesnika», *Borba*, br. 57., 26. II. 1991., 9.

³⁵ «Samo sreća Srbina spašava», *Feral Tribune*, Split, 3.VI. 2002.

ubrzavanje ionako uznapredovalog odumiranja hrvatskih sela, te sve jača izolacija Hrvata trebinjske općine od svojih srpskih sumještana.³⁶ No na udaru se nisu našli samo malobrojni Hrvati Trebinja. I bošnjačke zajednice istočne Hercegovine bile su izložene pritiscima, te je među njima zavladao atmosfera straha i nesigurnosti.³⁷ Sve češći su bili slučajevi izravnih fizičkih prijetnji. Zbog toga su predstavnici izvršnih odbora SDA za istočnu Hercegovinu uputili republičkom rukovodstvu zahtjev za uvođenje specijalnih jedinica MUP-a BiH u područja gdje su međunacionalne napetosti došle do granice sukoba. Odgovor rukovodstva SDS na proteste bošnjačkih stranaka bio je da je u istočnoj Hercegovini u tijeku specijalni rat protiv srpskog naroda.³⁸

II.2. Zbjegovi Srba iz Hrvatske u istočnoj Hercegovini i “Miting za Jugoslaviju” u Trebinju

Svako daljnje pogoršavanje političko-sigurnosne situacije u Hrvatskoj pogodovalo je pogoršanju političke situacije u istočnoj Hercegovini. Posebice se to osjetilo krajem siječnja 1991. u trenucima kad se očekivalo da će Predsjedništvo SFRJ popustiti pritiscima Srbije i Crne Gore te dopustiti vojnu intervenciju JNA u Hrvatskoj, a s ciljem “razoružavanja paravojnih jedinica”. Dio Srba iz Dubrovnika se zajedno s obiteljima sklonio u Trebinje.³⁹

U zbjeg u istočnu Hercegovinu su se zaputili i Srbi iz Metkovića. Najveći dio ih se sklonio, prema savjetu Radovana Karadžića emitiranog preko radiostanice (ne kaže se koje), u Nevesinje gdje će, prema njegovim riječima, biti na sigurnome.⁴⁰ U zbjeg u Nevesinje su pozvani i malobrojni Srbi iz zapadne Hercegovine, iz širokobriješkog sela Dobrič.⁴¹ Nakon što je 25. siječnja postalo očito da do vojne intervencije neće doći, većina izbjeglih građana se vratila kući. U svim općinama istočne Hercegovine tih dana su organizirani krizni štabovi, a u Nevesinju je održan i sastanak «Kriznog štaba za samoodbranu i prihvatanje izbjeglica» na kojem su bili prisutni predstavnici svih stranaka iz istočne Hercegovine (osim SDA i HDZ-a), te predsjednici općina. Krizni štab je raspravljao o potrebi naoružavanja srpskog pučanstva, jer da se «hrvatski narod u Hercegovini naoružava iz punog šlepera», a donesena je i odluka da se pruži svaka pomoć izbjeglim narodu. O bježanju Srba u istočnu Hercegovinu Božidar Vučurević je tom prilikom rekao: «U Nevesinju se sastao krizni štab za samoodbranu i prihvatanje izbjeglica. Mislimo skinuti ovo «izbjeglica» jer to ovaj narod nije bio ni na Krfu, Bizerti, Vidu... U stvari, ovaj dio štaba stavićemo van snage, a našim ljudima u Dubrovniku smo poručili da zabranjujemo bježanje. Ja sam iz kraja (Zupci kod Trebinja) sa blizu 500 kuća i sa duplo

³⁶ I. LUČIĆ, *n. dj.*, 97.

³⁷ “Poligon za primenu nasilja”, *Borba*, br. 36., 5. II. 1991., 3.

³⁸ “Ko zavađa Srbe i Muslimane”, *Borba*, br. 38., 7. II. 1991., 3.

³⁹ “Smetnje na vezama Trebinje – Dubrovnik”, *n. dj.*

⁴⁰ “U Nevesinju – sigurnije”, *Borba*, br. 36., 5. II. 1991., 5.

toliko pušaka u ratu, od čega je bilo i četničkih. I pored toga, nije stradao nijedan naš komšija, Konavljanin, a prijateljstvo traje i danas. Kakva to onda demokratija nagoni naše ljude da bježe iz slobodarskog Dubrovnika. Zbog svega smo mi u Trebinju namjerni organizirati što prije miting podrške i upozorenja jugoslavenskoj vladi, zajedno sa susjednim opštinama.»⁴² Dodatnu napetost izazvala je i «afera Špegelj» te odbijanje hrvatskih vlasti da ministra obrane izruče vojnom sudu JNA. U takvom ozračju u Trebinju je 3. veljače 1991., točno na blagdan sv. Vlaha, održan kako je naglašeno «Miting za Jugoslaviju - vanstranački miting podrške saveznom političkom i vojnom vrhu, te upozorenja». Cilj okupljanja bio je zahtjev za razoružanje paravojnih formacija i uhićenje Špegelja. Na skupu je bilo nekoliko tisuća građana iz istočne Hercegovine, Boke i Dubrovnika. Posebno oštar govor održao je Božidar Vučurević osudivši hrvatsko vrhovništvo za osmišljavanje genocidne politike, posebice ministra Špegelja i Boljkovca jer «ni jedan kriminalistički film ne sadrži toliko mržnje i gnusnih planova, koliko film u kome glavnu ulogu igraju dva ministra». Zatražio je da se hitno uhite i izvedu pred sud ilegalni uvoznici oružja. Opomenuti su i Dubrovčani, jer se nakon dolaska HDZ-a na vlast “komšije brzo promjениše” te je postavljeno i pitanje “Zar je moguće da Srbin čiji se đed rodio u Dubrovniku ne može biti Dubrovčanin. On mora da bježi pred onima koji se doseliše, a do juče nisu ni vidjeli Dubrovnik. Još uvijek, iako do srca uvrijeđeni, spremni smo pružiti ruku pomirenja, ali nema bjekstva iz Dubrovnika.” Govorio je i gradonačelnik i predsjednik SDS-a Bileće Milorad Vujović koji se više “okomio” na deklaraciju o suverenosti BiH koju je nazvao papirićem, poručujući da «Srbi neće nikakvu Bosnu, sem one u okviru jedinstvene Jugoslavije». S ovoga, kako je nazvan “skupa ljudi dobre volje za Jugoslaviju” je upućen telegram Predsjedništvu SFRJ, saveznom sekretaru za narodnu odbranu u kojemu je uz već izraženo nezadovoljstvo tijekom akcije JNA, naglašen i zahtjev za razoružanje svih paravojnih organizacija u Hrvatskoj i dijelu BiH.⁴³ Opomenu Dubrovčanima Vučurević je uputio i u interviewu «Glasu Trebinja», lokalnom trebinjskom tjedniku: «Poručili smo braći u Dubrovniku, da nema bježanja ni po kojoj cijeni. Ako treba, bratski ćemo mi sabraći Hrvatima pružiti ruku. To je poruka. Ako se, ne dao Bog, desi zločin nad srpskim narodom u Dubrovniku, nikakvi 'kalašnjikovi' i barikade ne bi nas zaustavili. Istočne Hercegovce i braću Crnogorce ne bi zaustavila ni američka Šesta flota. Ovo nemate pravo uzeti kao prijetnju, ovo je istina koja bi, opet kažem – ne dao Bog, od nas bila iznuđena.»⁴⁴

Na što je mislio pod nasiljem nad Srbima u Dubrovniku, Vučurević je objasnio u interviewu danom *Slobodnoj Dalmaciji*: «Navest ću vam nekoliko primjera. U štampariji “Ivo Čubelić” smijenjeni su direktor i tehnički rukovodilac, među ostalim i zato što su Srbi. Znam i da je štamparija slabije

⁴¹ “Sveti Franjo na popravnom”, *Duga*, Beograd, br. 450., 24. V. 1991., 37.

⁴² “U Nevesinju – sigurnije”, *n. dj.*

⁴³ “Miting građana Hercegovine”, *Borba*, br. 35., 4. II. 1991., 3.

⁴⁴ “Čekamo primirje”, *n. dj.*

poslovala, ali su oba rukovodioca srpske nacionalnosti. Meni su dolazili ljudi iz Dubrovnika i žalili se na još nekoliko slučajeva. Eto, dosta često se u tim razgovorima spominje firma DTS gdje se, kako mi kažu, slične stvari događaju i s njihovim generalnim direktorom Jovom Drobnjakom....ljudi dolaze i pričaju da je DTS na nišanu novih vlasti. Kad je nedavno bilo problema s naoružavanjem i kad je stvorena ona psihoza gotovo ratnog stanja, u Trebinje su dolazili neki ljudi noćivati s familijama....Moje je mišljenje da tu psihozu stvaraju i vode oni koji su doselili u Dubrovnik, oni koji se ne mogu stopiti s duhom toga grada. Ne rade to rođeni Dubrovčani Srbima i zato sam na mitingu spomenuo "one koji se doseliše".⁴⁵ Dakle sve optužbe o progonima su se svele na otpuštanje nekoliko rukovodilaca neuspješnih poduzeća i psihozu straha koju su, uglavno, umjetno kreirali srpski mediji.

No nije samo djelatnost SDS-a u istočnoj Hercegovini unosila nemir u Dubrovnik. I prvak druge srpske stranke u Hercegovini SPO, Vuk Drašković na press konferenciji u Sarajevu održanoj 26. veljače 91. poručio je da «priče o krnjoj Jugoslaviji, u slučaju odlaska Slovenije i Hrvatske, obična su stupidarija. Dođe li do raspada Jugoslavije – ostatak države biće srpska država! Dozvoljavajući Hrvatima da nose sve ono što je njihovo, s tim što na opancima neće odneti ni jedno parče srpske zemlje. *Dubrovnik ne mogu odneti, mora mu se vratiti autonomija, da bi postao turistička republika.*» (kurziv J. R.) Objašnjavajući srpsko pravo na Veliku Srbiju odnosno na granice iz Londonskog ugovora (1915.) Vuk Drašković je rekao da Srbi rat ne prizivaju, niti ga žele, no «progovori li hadezeovsko, mudžahedinsko, ili arnautsko oružje, krenuli li ti ludaci bilo gde, svi će Srbi preko noći krenuti na front». Drašković je poručio da mu je «žao hrvatskog naroda i onoga što čemu se desiti uđe li u rat sa Srbima, jer Srbi se mole Bogu, da ako bude rata, to bude rat sa Hrvatima».⁴⁶

II.3. Incidentne situacije u Crnoj Gori

Pritisak na dubrovačko područje počeo se od kraja siječnja osjećati i iz smjera Boke. Dana 27. I. 1991. milicijska patrola iz Herceg-Novog je u mjestu Sutorina, na granici Hrvatske i Crne Gore, maltretirala te uz riječi «Ja ću ti dati, nije ti ovo ono tamo» fizički zlostavljala Nikolu Miloslavića i Josipa Vuletića, obadva iz Župe dubrovačke.⁴⁷ Doprinos stvaranju nemira i netrpeljivosti prema Hrvatima Dubrovnika i Boke dali su krajem siječnja i beogradske tiskovine *Politika*, *Expres politika* i *Večernje novosti* koje su objavile da su trgovci (uglavnom Konavljani) koji rade u dubrovačkoj robnoj kući «Dubrovkinja» u Igalu, gradiću kraj Herceg-Novog, naoružani i da pripadaju rezervnom sastavu MUP-a Hrvatske. Bilo je to samo dolijevanje ulja na vatru za stvaranje novih glasina o naoružanim i organiziranim odredima HDZ-a u Boki, a koji su već kružili Bokom. Kako bi smirili situaciju predsjednik Skupštine Općine Herceg-Novi Velimir Đurđević i

⁴⁵ "Smetnje na vezama Trebinje – Dubrovnik", *n. dj.*

⁴⁶ "Svako svoje nosi", *Borba*, br. 58., 27. II. 1991., 4.

⁴⁷ "Milicija trenira strogoću", *D.V.*, br. 2102., 2. II. 1991., 13.

načelnik Centra bezbednosti Boke Nebojša Zeković javno su i u potpunosti 13. II. 1991. demantirali laži ovih tiskovina, izjavivši da u «Boki nema nikakvih naoružanih redarstvenika niti pak organiziranih punktova HDZ-a. Bilo je pojedinih slučajeva isticanja šahovnice i ispisivanja nekih parola u Tivtu i Kotoru ali je policija već takve slučajeve rasvetlila.»⁴⁸ No nisu samo beogradske tiskovine širile uznemirenost na bokeljskom području, pridonosio je tome i vladajući vrh Crne Gore, točnije predsjednik Predsjedništva Momir Bulatović. Prilikom iznošenja svog ekspozea o «aktuelnoj situaciji u jugoslavenskoj ustavnoj i državnoj krizi i narednim aktuelnostima koje se tiču budućih odnosa u Jugoslaviji», u kojem je osudio konfederalni prijedlog preustroja Jugoslavije, govorio je i o pregovorima s Republikom Hrvatskom: «Ova skupština mora biti upoznata i sa gledanjima hrvatskih čelnika na problem unutrašnjih granica. Oni su, također, svjesni da postojeće unutrašnje granice nijesu logične, ali iz čisto praktičnih razloga insistiraju na njihovoj nepromjenljivosti, ostavljajući mogućnost promjena kao predmet odnosa budućih država. Tako nam je, istina nezvanično, nagoviješteno da oni imaju puno povijesno pravo i na dijelove teritorija SR Crne Gore što je činjenica koju ova Skupština, u najmanju ruku, mora imati u vidu.»⁴⁹

III. Događaji koji su neposredno prethodili osnivanju SDS-a u Dubrovniku

III.1. Uspostava oružanih straža u Ivanici

Intervencija specijalnih postrojbi MUP-a RH u Pakracu 1. ožujka 1991. nije imala izravnih posljedica u samoj Dubrovačkoj općini. No zato je u istočnoj Hercegovini to bio signal za početak teških izgreda i nemira. Naime, veliku uznemirenost među srpsko stanovništvo istočne Hercegovine unijeli su crnogorski i srbijanski mediji koji su prenijeli neistinite informacije o stradanju velikog broja Srba u Pakracu. Prema izvješću koje je poslala ekipa novinara Radija Crne Gore, a koji su se navodno «javljali s lica mjesta», u Pakracu je «počeo građanski rat» a broj poginulih Srba kreće se «od sigurno 6 pa do mogućih 40». To izvješće emitirala je i crnogorska televizija. Premda se uskoro utvrdilo da u Pakracu nitko nije poginuo, ova novinarska ekipa nikada nije demantirala svoje izvješće.⁵⁰ Slične informacije su prenijeli i ostali srbo-crnogorski mediji, te su čak donosili izmišljena imena žrtava pucnjave i opisivali prizore užasa koji se nisu dogodili: «Srbi su bili proganjani i onda prepolovljavani vatrom iz mitraljeza»⁵¹ Beogradska «Politika ekspres» u izdanju od 3. ožujka javila je «U Pakracu u ovom trenutku, kako saznajemo, poginulo je 11 lica, a ima više od 150 ranjenih.»⁵² Cilj je bio

⁴⁸ „U Boki nema naoružanih”, *Borba*, br. 45., 14. II. 1991., 14.

⁴⁹ „Konfederacija rađa sukobe”, *Borba*, br. 46., 15. II. 1991., 4.

⁵⁰ „Ogorčeni slušaoci”, S. D., br. 14461., 5. III. 1991., 5.

⁵¹ „Pakrac – sudnjeg dana nije bilo”, S. D., br. 14466., 10. III. 1991., 13.

⁵² „Međunacionalni klipovi i bojeva zrna”, S. D., br. 14464., 8. III. 1991., 12.

jasan - lažima izazvati što jače protuhrvatsko raspoloženje među Srbima, te brojnim mitinzima koji su uslijedili izazvati akciju JNA kakva je izostala u siječnju 1991. U trebinjskom selu Ivanici od 1. ožujka uspostavljene su danonoćne naoružane civilne straže i pripremljene barikade. Čak je postavljen i kontejner-kućica za stražare koji su trebali spriječiti upad «*ustašoidnih redarstvenika*» iz Dubrovnika. Do oformljavanja naoružanih straža došlo je i po drugim selima trebinjske općine uzduž granice s Hrvatskom, što je B. Vučurević ocijenio kao «samoorganizovanje u cilju samozaštite, a ne u cilju napada», no «ako zatreba, cijela će istočna Hercegovina biti u stroju» bila je njegova poruka upućena Hrvatskoj.⁵³ Na udaru ovih seoskih straža našli su se posebice Hrvati u miješanim hercegovačkim selima.⁵⁴

III.2. Događanje «naoružanog naroda» u Bileći

Do puno teže reakcije došlo je u istočnohercegovačkoj općini Bileći, gdje su neistinita izvješća srpsko-crnogorskih medija dovela do teških nemira. U ovoj nacionalno miješanoj sredini, 87% Srba i 13% Muslimana.⁵⁵ napetosti su počele već 1. ožujka u poslijepodnevnom satima tijekom održavanja mitinga za Jugoslaviju, u organizaciji SK – Pokreta za Jugoslaviju. Oko 17 sati ispred zgrade Skupštine opštine Bileća okupilo se oko 500 građana srpske nacionalnosti koji su uzvikivali, između ostalog, «dajte nam oružje da bijemo ustaše». No do eskalacije nemira došlo je sutradan, 2. ožujka kad je oko 18 sati pred Stanicu javne bezbednosti (SJB) došla grupa od, kako načelnik SJB u Bileći, Miodrag Kundačina, navodi, «oko pedeset srpskih ekstremista, kojima su se ubrzo pridružilo i nekoliko stotina ljudi, da bi kasnije taj broj narastao na hiljadu. Prema onom što su nam rekli, okupljeni građani su iritirani događanjima u Pakracu, i posebno netačnim i šturim saopštenjima bosansko-hercegovačkog medija. Oni su u jednom trenutku operisali podatkom da je tamo palo 80 žrtava i zbog toga što neki imaju rodbinu u tom kraju zahtevali su da im se da oružje da bi, kako su rekli, branili svoju braću». Načelnik je pokušavao riječima smiri situaciju, no kako, po njegovim riječima «im nismo mogli dati saopštenje iz Pakraca, oni su navalili na stanicu».⁵⁶ Provalu u samu stanicu spriječili su zamjenik načelnika i nekoliko članova SDS-a Bileća, no pritisak razjarene mase bio je tako snažan, da je ipak odlučeno da predsjednik Izvršnog odbora SO Bileća podijeli oružje. Odluku o tome okupljenima je priopćio predsjednik SDS: «Članovi SDS koji su u sastavu rezervne milicije neka obuku uniforme i dođu da zaduže oružje.»⁵⁷ Grupa od oko pedesetak njih zatim je ušla u zgradu općinskog SUP-a, gde im je, prema riječima Milorada Vujovića, predsjednika SO Bileća, podijeljeno 20 automata. No prema izvješću

⁵³ «Sijači straha mogu biti zadovoljni», *Vjesnik*, br. 15611., 6. III. 1991., 4.

⁵⁴ Građa Hrvatskog instituta za povijest, fond Domovinski rat. Audiozapis, mikrokazeta – razgovor s Perom Dubeljom 29. IX. 2002. godine u selu Kijev Dol (općina Ravno).

⁵⁵ 87% Srba i 13% Muslimana. «Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima» Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb 1995., 230.

⁵⁶ «Sve je izmišljeno», *Borba*, br. 65., 6. III. 1991., 14.

⁵⁷ «Sumnjiva odluka o podeli oružja», *Borba*, br. 65., 7. III. 1991., 4.

Muslimanske bošnjačke organizacije (MBO) te večeri je podijeljeno između 200 i 500 automata, a primanje oružja bilo je popraćeno pjesmom, uzvicima i ljubljnjem mašinki.⁵⁸ Jedan od pripadnika rezervne milicije je izašao iz stanice s podignutom automatskom puškom i rekao: «Braćo dobili smo oružje!»⁵⁹ I premda su time zadovoljeni zahtjevi bilečkih Srba, podjela oružja izazvala je strah kod već ionako uznemirenih bilečkih Bošnjaka. Prema priopćenju MBO «stvorena je situacija kao u vrijeme kad je vršen pokolj nad Muslimanima,» zbog čega su organizirali samoobranu, postavili barikade i straže u gradu i okolnim selima. Navodno je čak formiran i zbjeg.⁶⁰ Prema iskazu Miralema Batlage, predsjednika Izvršnog vijeća SDA u Bileći, strah kod bilečkih Bošnjaka je izazvalo to što «okupljeni oko zgrade milicije prijetili su da će poklati ustaše i da će, ako ne dobiju oružje, platiti muslimanske glave». Nakon toga bilečki Bošnjaci su se zabarakidirali u gradskom naselju Selište, u koje su se povukli Bošnjaci iz ostalih dijelova grada. U kući Batlage je prenoćilo čak 40 osoba.⁶¹ Isto su učinili i Bošnjaci u selu Plana.⁶² Kako bi smirili situaciju, oko 23 sata u SJB su oformljene četiri patrole od 10 rezervnih i 6 aktivnih milicionara, sa zadatkom obilaska terena općine Bileća.⁶³ Tek tada se protestni skup pred SJB razišao. Jedna patrola je ostala u gradu, a ostale su bile upućene u sela. U skoro svim mjestima patrole su nailazile na straže, kako srpske tako i bošnjačke. Prema priopćenju SDA Bileća, jedna od patrole rezervista obilazila je teren privatnim vozilom kojim je upravljao čovek sa četničkim obilježjima na kapi. Po riječima Bošnjaka iz sela Krivičana, rezervisti su pucali u zrak i pjevali: «Od Bileće pa do Plane poklat ćemo Muslimane! Od Bileće do Irana neće biti Muslimana!»⁶⁴ Tijekom noći, oko dva sata, a s ciljem smirivanja Bošnjaka zbog toga što je oružje podijeljeno samo rezervnim milicionarima srpske nacionalnosti, zamjenik komandira SJB je ponudio oružje i dvojici rezervista Bošnjaka, no oni su odbili. Sutradan, u ranim jutarnjim satima, pristupilo se rasformiranju rezervnog sastava milicije i povratu oružja. Prema podacima SJB, vraćeno je deset automatskih pušaka.⁶⁵ Nakon toga je načelnik SJB zajedno sa predstavnicima općine, izvršnog odbora SDS-a i SDA, a s ciljem smanjenja napetosti, krenuo u obilazak bošnjačkih i srpskih sela kako bi mještane uvjerali da nema razloga za strah i noćne straže.⁶⁶ Također je 4. ožujka organiziran javni sastanak predstavnika SDA, SDS-a, općine i SJB s narodom. Skup je bio masovno posjećen, odgovaralo se na brojna pitanja, no situacija se uglavnom nije popravila. Ostale su i noćne

⁵⁸ «Srbima podeljeno oružje?» *Borba*, br. 64., 5. III. 1991., 14.

⁵⁹ «Sumnjiva odluka o podeli oružja», *n. dj.*

⁶⁰ «Srbima podeljeno oružje?», *n. dj.*

⁶¹ «Sijači straha mogu biti zadovoljni», *n. dj.*

⁶² «Srbi uzeli milicijsko oružje» *Vjesnik*, br. 15610. 5. III. 1991., 7.

⁶³ «Sve je izmišljeno», *n. dj.*

⁶⁴ «Sijači straha mogu biti zadovoljni», *n. dj.*

⁶⁵ «Sumnjiva odluka o podeli oružja», *n. dj.*

⁶⁶ «Sve je izmišljeno», *n. dj.*

straže po selima, i nepovjerenje među ljudima.⁶⁷ Atmosferu je dodatno podgrijao incident koji se dogodio tijekom noći s 3. na 4. ožujka, kad je grupa od pet Srba iz sela Podosoje kraj Bileće,⁶⁸ provalila u radilište poduzeća «Konstruktor» iz Splita koje je tu godinama radilo na probijanju tunela novog hidroenergetskog sistema.⁶⁹ Stražar Ivan Jozić, Hrvat iz Jajca, dobro je poznao te mladiće, te ih je bez nužne opreznosti pustio u neposrednu blizinu stražarskog mjesta. Znajući da je Jozić Hrvat, mladići su ga žestoko pretukli, nakon čega su obili ormarić s naoružanjem te odnijeli pušku i municiju. Dan nakon razbojništva mladići su uhićeni.⁷⁰ Milicijsko sprovođenje u zatvor u Mostaru pokušali su onemogućiti njihovi rođaci i suseljani, ali bezuspješno. Nakon jednodnevnog pritvora i saslušanja, pušteni na slobodu, jer je sudac ocijenio «da nema osnove za produljenje pritvora» dovevši u pitanje i samo podizanje krivičnog postupka. Za razliku od događanja u samoj Bileći, ovaj slučaj SDS Bileće je osudio i javno se ogradio.⁷¹ U nešto manjem opsegu oružjem se prijetilo Hrvatima i Bošnjacima i u Trebinju.⁷² Zanimljivo je da je prvi čovjek istočne Hercegovine B. Vučurević za stvaranje «slučaja Bileća» okrivio prave krivce – srpske i crnogorske novinare. «Okupljanje stanovništva i zahtjevi za podjelom oružja uslijedili su nakon vijesti da u Pakracu ima mrtvih. Kad se to pokazalo netočnim, oružje je vraćeno.» No prema njemu krivicu snose i novinari «zapadnih» redakcija jer «u samoj Bileći nije ni izdaleka bilo takvo stanje kakvim su ga napuhali novinari». Uz to, Vučurević je ustvrdio da je podijeljeno oružje bilo «iz masti» konzervirano, dakle – neupotrebljivo. I premda su predstavnici regionalnog odbora SDS-a za odnose između Srba i Bošnjaka u istočnoj Hercegovini ocijenili kao «prilično dobro jer Muslimani nemaju čega da se plaše»,⁷³ posljedica svih tih događanja bilo je stvaranje atmosfere straha i nesigurnosti kod nesrpskog stanovništva istočne Hercegovine. Posebice se to osjećalo među Bošnjacima koji su bili potpuno teritorijalno odvojeni od većinski bošnjačkih krajeva. Među njima je došlo do potpunoga gubitka povjerenja u lokalnu vlast, a zasigurno i u središnju, posebice prema rukovodstvu SDA koje je, kako se čini pokušalo zataškati cijeli incident. Naime, MBO je u svom priopćenju zatražilo od SDA da «kao stranka na vlasti koja tvrdi da zastupa interese Muslimana izrazi jasan stav prema ovom događaju i preuzme svoj deo odgovornosti za red, mir i prava Muslimana, da prestane da saučestvuje u takvim stvarima time što štiti svoje savezništvo sa SDS». Naime potpuno pravilno MBO je događaje u Bileći ocijenio kao «signal o postojanju scenarija koji u osnovi ima stvaranje etnički čistih krajeva sa mogućnošću da se ti krajevi zauvek separiraju

⁶⁷ «Sijači straha mogu biti zadovoljni», *n. dj.*

⁶⁸ Nenad Šulović, Janko Lisov, Božo Šešlija, Marko Šešlija i Momčilo Trklja.

⁶⁹ «Istraga protiv petorice», *Borba*, br. 66., 7. III. 1991., 14.

⁷⁰ «Razbojnički napad na čuvara "Konstruktora"», *S. D.*, br. 14464., 8. III. 1991., 25.

⁷¹ «Agresivni momci oslobođeni», *Vjesnik*, br. 15612., 7. III. 1991., 20.

⁷² «Otpor uvozu balvan revolucije», *Vjesnik*, br. 15612., 7. III. 1991., 5.

⁷³ «Oružje je bilo neupotrebljivo», *n. dj.*

i odvoje od BiH, slično onom, što se događa i u Kninskoj krajini». ⁷⁴ Indikativno je da je prvi koji je o događajima u Bileći izvijestio BiH javnost, i to već 2. ožujka, bio predsjednik HDZ BiH Stjepan Kljuić, koji je na konferenciji za tisak izjavio da je «u Bileći osujećen pokušaj da se napravi incident. Dalje će situaciju pratiti Služba državne sigurnosti, radiće i pravna država». ⁷⁵ S nešto detaljnijim priopćenjem 4. ožujka u javnost je izašao MBO, dok se SDA oglosio tek 6. ožujka. Kao jednog od poticatelja nemira, Muhamed Filipović, potpredsjednik MBO, je posredno optužio predsjednika Predsjedništva Crne Gore Momira Bulatovića koji je u poslijepodnevnim satima 1. ožujka nenajavljeno došao u Trebinje i sastao se s B. Vučurevićem. «Mi ova dva događaja (nemire u Bileći i dolazak Bulatovića J. R.) na svaki način povezujemo», rekao je za *Borbu* Filipović. ⁷⁶ Da je doista bio u Hercegovini potvrdio je i sam Bulatović, no kao datum je naveo 3. ožujka, a ne 1. ožujka, te je svoj, nikome najavljeni boravak na teritoriju druge republike predsjednik Crne Gore obrazložio time da je 3. III. bio u Ljubinju na sprovođu svoje rođakinje. «Stoga o njegovom boravku, budući da je bio čisto privatna, nije trebalo obavještavati javnost. Prolazeći u povratku kroz Trebinje, Bulatović se susreo sa predsjednikom SO Trebinje.» Prema Bulatoviću, to je bio identičan susret kao i prilikom njegova nedavna posjeta općini Trnovo, na putu za Sarajevo, zbog čega «iz ovakvih i sličnih susreta krajnje je neprimjereno izvlačiti zaključke koji njegov boravak dovode u vezu sa dijeljenjem naoružanja, pa se zato insinucije iz saopštenja MBO odbacuju kao potpuno neosnovane i krajnje zlonamjerne». ⁷⁷ Što god da je Bulatović radio u istočnoj Hercegovini, čini se da je, prema njegovu mišljenju, sasvim u redu da predsjednik jedne republike sasvim nenajavljeno boravi na najtrusnijim područjima druge republike gdje se provodi naoružavanje i javno negira suverenitet te republike.

IV. Pripreme za osnutak SDS-a u Dubrovniku

IV.1. Osnutak inicijativnog odbora SDS-a ogranak Dubrovnik

Zahvaljujući poticajima vodstva SDS-a iz Trebinja, grupa građana Dubrovnika srpske i crnogorske nacionalnosti, koja se već u travnju 1990. godine angažirala u pripremama za svrgavanje legalno izabrane vlasti, a kasnije sudjelovala u oružanoj agresiji, otpočela je s priprema za osnivanje ogranka SDS-a u Dubrovniku. Premda je formalno taj ogranak trebao biti dio SDS-a u Hrvatskoj, može se bez i najmanje sumnje ustvrditi da je ovaj ogranak djelovao kao dio SDS-a BiH, točnije istočne Hercegovine. Kao dokaz za ovu tvrdnju mogu poslužiti sljedeći argumenti. Osnivači ogranka: Baždar Mišo, Spasoje Šišić, Simo Galić, Mićo Lajsić, Risto Šoša, Mladen Miljanović i Vojislav Dučić, te još 15-tak uglednih neimeno-

⁷⁴ «Srbima podeljeno oružje?», *n. dj.*

⁷⁵ «Nećemo dozvoliti nemire», *Borba*, br. 65., 3. III. 1991., 3.

⁷⁶ «Srbima podeljeno oružje?», *n. dj.*

⁷⁷ «Neprijmereni zaključci», *Borba*, br. 66., 7. III. 1991., 3.

vanih Srba iz Dubrovnika, tijekom formiranja inicijativnog odbora u veljači 1991. odlazili su na sastanke s predsjednikom SDS-a za Trebinje Božidarom Vučurevićem. Već na prvom sastanku članovi inicijativnog odbora su se susreli sa Kriznim štabom Trebinja i uz organizacijska pitanja raspravljali o prihvaćanju srpskih obitelji iz Dubrovnika u slučaju ratnih sukoba. Dio odbora se pred Kriznim štabom potpuno neutemeljeno predstavljao kao predstavnici Srba Dubrovnika.⁷⁸ Bitno je navesti da su članovi inicijativnog odbora iz Dubrovnika na ovom sastanku smatrali važnim da se s kriznim štabom Trebinja dogovore čak i o imenovanjima članova osnivačkog odbora, predsjedništva ogranka pa čak i predsjednika ogranka SDS-a za Dubrovnik.⁷⁹ Za utvrđivanje ostalih detalja o osnutku odbora nužna su daljnja istraživanja. Značajno je navesti da je Božidar Vučurević u intervjuu *Slobodnoj Dalmaciji* prvi javno javio da će u Dubrovniku biti osnovan ogranak SDS-a. «Ja sam ljudima koji su mi dolazili (misli se na Srbe iz Dubrovnika koji su od njega tražili pomoć i zaštitu J. R.), a ne dolaze stalno isti, savjetovao – nema bježanja iz Dubrovnika. Ako ima problema, a izgleda da ih ima, onda, molim lijepo, treba osnovati stranku koja će braniti interese srpskog naroda i kroz tu stranku rješavati probleme... Kažu mi – ne smijemo osnovati SDS u Dubrovniku. Ja u to ne vjerujem. Nacionalne stranke su stvarnost, one postoje u cijeloj zemlji i ne vidim razloga da nove vlasti ne bi dozvolile osnivanje takve stranke u Dubrovniku.»⁸⁰

IV.2. Reakcije na najave osnutka SDS-a u Dubrovniku

O tome da će i u Dubrovniku biti osnovan ogranak SDS-a, te da se već vrše tajne pripreme kružile su određene glasine Dubrovnikom već krajem veljače 1991. Proveru te informacije, i to zato što se radi o «neregistriranoj organizaciji» zatražio je od vijeća Skupštine općine Dubrovnik vijećnik Ivica Ban. Ipak, većina građana nije znala da postoji Inicijativni odbor, niti da se vrše pripreme za osnivanje ogranka SDS-a. «Službeno» su o tome građani Dubrovnika i vodstvo općine saznali tek iz beogradskog dnevnika *Politika* 5. ožujka 1991. u kojem njihov suradnik J. P. u tekstu pod naslovom «SDS stiže u Dubrovnik», obznanjuje da je «Inicijativni odbor najavio da će se promocija SDS-a u Dubrovniku održati 10. marta».⁸¹ Zahvaljujući tome što u ožujku 1991. nije više postojala zakonska obveza formalnog prijavljivanja formiranja inicijativnih odbora nadležnim općinskim organima, pristalice politike SDS-a mogle su ukupne pripreme za osnivanje ogranka SDS-a za Dubrovnik obaviti u strogoj konspiraciji. Kako je SDS još od početka «balvan-revolucije» stekao među glavinom građana Hrvatske reputaciju terorističke organizacije, premda službeno od državnih organa Republike Hrvatske nije još stekao takav status, reakcija na informaciju

⁷⁸ AOSD, Zapisnik o saslušanju svjedoka Mića Lajsića na Vojnom istražnom sudu od 30. VI. 1992., spis K. - 615/92. Kir. 124/92., str. 20. – 21.

⁷⁹ AOSD, Pismo Riste Šoše upućeno iz Stare Pazove odvjetniku Srđu Jakšiću u Dubrovnik 8. II. 1993. god., spis K-774/92., 303.

⁸⁰ «Smetnje na vezama Trebinje – Dubrovnik», *n. dj.*

⁸¹ «Nema suradnje s SDS-om!» S. D., br. 14463., 7. III. 1991., 2.

o skorom osnutku SDS-a u Dubrovniku bila je izrazito negativna. Pojava SDS-a u Dubrovniku shvaćena je kao uvod u «događanje naroda», posebice nakon događaja u Pakracu, te onih u neposrednom susjedstvu, u istočnoj Hercegovini. Strah od prelijevanja nasilja preko sjeverne granice potpomogle su i raznorazne, najčešće neutemeljene glasine.⁸² Kao reakcija na najavu osnutka SDS-a, 5. ožujka je održan sastanak Općinskog odbora HDZ-a na kojem se raspravljalo o SDS-u, te se zaključilo da «ova stranka koja ne prihvaća suverenitet i Ustav Republike Hrvatske i odbacuju civilizacijske i demokratske norme, a donosi sa sobom uznemirenost, nered, provokacije i ekstremni vid djelovanja uobličen u dramskom razbojništvu i terorizmu, ne može i ne smije ući u dubrovačke prostore koji svojim slobodarskim, kulturnim i povijesnim zasadama uživaju ogroman ugled u čitavom svijetu», kao i to da «nijedan razuman građanin Dubrovnika srpske nacionalnosti zna da nije i ne može biti ugrožen ni na jedan način, te da neće prihvatiti dirigirani, boljševički velikosrpski scenarij mržnje i sveopćeg kaosa kojeg proklamira i nameće SDS».⁸³ Sutradan je održan zajednički sastanak devet dubrovačkih političkih stranaka i iznadstranačkih organizacija koje djeluju na području dubrovačke općine - Demokratskog saveza Albanaca Hrvatske, Hrvatske demokratske stranke, Hrvatske demokratske zajednice, Hrvatske kršćansko demokratske stranke, Hrvatske narodne stranke, Hrvatsko socijalno liberalne stranke, Hrvatske stranke prava, Stranke demokratske akcije, Stranke demokratskih promjena i Hrvatskog vijeća europskog pokreta. Na sastanku se također raspravljalo o SDS-u, na osnovi čega je donesena zajednička deklaracija o političkom djelovanju stranaka na području dubrovačke općine: «Stranke i nadstranačke organizacije koje djeluju na području dubrovačke općine surađivat će sa svim strankama koje podržavaju legalno i legitimno izabranu državnu vlast u Republici Hrvatskoj, rezultate višestranačkih demokratskih izbora, suverenitet države Hrvatske i njen teritorijalni integritet, Ustav Republike Hrvatske, legalne i legitimne organe hrvatske države. Ne može se surađivati sa onima strankama koje ne priznaju legalnu i legitimnu izabranu vlast, teritorijalni integritet i suverenitet Hrvatske i odluke Hrvatskog sabora. Priznajemo suverenitet i teritorijalni integritet svih republika, te ćemo priznati i surađivati samo s onima strankama iz drugih republika koje priznaju teritorijalni integritet i suverenitet hrvatske države. Od hrvatskog državnog Sabora zahtijevamo preispitivanje djelovanja SDS-a s obzirom na Ustav Hrvatske i zakon.»⁸⁴ Jedina od svih stranaka registriranih u Dubrovniku, deklaraciju nije potpisala JSDS. Čelnici nekolicine stranaka bili su mišljenja da bi od Izvršnog vijeća Skupštine općine Dubrovnik trebalo zahtijevati zabranu održavanja osnivačkog skupa SDS-a, objašnjavajući da je riječ «o najobičnijoj terorističkoj organizaciji». No pošto nije postignut konsen-

⁸² «Otpor uvozu balvan revolucije», *Vjesnik*, br. 15612., 7. III. 1991., 5. i «Prvi stupac – SDS», D. V., br. 2108., 16. III. 91., 2.

⁸³ «Nema mjesta za SDS», D. V., br. 2107, 9. III. 1991., 3.

⁸⁴ «Preispitati djelovanje SDS-a», D. V., br. 2107, 9. III. 1991., 3.

zus, takav zahtjev su pojedine stranke uputile u vlastito ime.⁸⁵ Ovakvo reagiranje na najavu SDS-a možda se na prvi pogled čini iznenađujuće za Dubrovnik, grad poznat po dobrim međunacionalnim odnosima, to više što se od prvih višestranačkih izbora u samoj dubrovačkoj općini nisu dogodili nikakvi međunacionalni sukobi. Međutim, ako se imaju u vidu već navedeni događaji u zaleđu, kao i to da su velikosrpski ideolozi u srpsko-crnogorskim medijima neprekidno svojatali Dubrovnik, što je unijelo veliku dozu sumnjičavosti i straha, onda sve postaje razumljivije. Također treba razumjeti da Dubrovnik tijekom 1990/91. nije živio pod staklenim zvonom, te da su i njegovi građani dobro osjetili posljedice velikosrpske pobune u Hrvatskoj. Stoga nisu mogli ostati po strani u situaciji kad se događao napad na hrvatski narod. Razumljivo je što se, zbog svega toga, javio odlučan otpor osnutku SDS-a.

IV.3. Prvi javni istupi čelnštva SDS-a za Dubrovnik

Unatoč ovakvim ocjenama SDS-a i zahtjevima za zabranu, upravni organi općine nisu zabranili održavanje osnivačke skupštine, niti su formalno onemogućili njezino održavanje u samom Dubrovniku.⁸⁶ Naime, jedno od pitanja koje se najčešće postavljalo tih dana u Dubrovniku je bilo gdje će se ta skupština održati. Inicijativni odbor je za skupštinu pokušao iznajmiti dvoranu u Domu Sindikata. Premda su isprva dobili pozitivan odgovor, on je ubrzo povučen. Propali su i pokušaji unajmljivanja dvorana u hotelu "Libertas" i MZ "Montovjerna". Tako se u konačnici Inicijativni odbor odlučio skupštinu održati u selu Ivanici.⁸⁷ U tome su dobili potporu predsjednika Regionalnog odbora SDS-a za istočnu Hercegovinu B. Vučurevića, «mentora dubrovačkog SDS», koji je objavio da će skupština održati na «slobodnoj teritoriji Ivanice» na što se Inicijativni odbor SDS-a Dubrovnik odlučio «zbog ponižavajućeg tretmana hrvatskih vlasti u Dubrovniku prema njegovoj osnivačkoj skupštini».⁸⁸ U ovom odbijanju i premještanju skupštine izvan Hrvatske, ne treba gledati samo gestu kojom se željelo izraziti protivljenje agresivnim postupcima ove stranke u Hrvatskoj i BiH. Vjerojatno su u igri i bili pragmatičniji razlozi. Nije, naime, bilo nelogično očekivati brojniji dolazak članova Narodne stranke Crne Gore i SDS-a iz Crne Gore i istočne Hercegovine, te kreiranje incidentne situacije, što nitko u tada još mirnom Dubrovniku nije želio. Naime, ponavljanje slučaja Knina, Pakraca ili obližnje Bileće u Dubrovniku, kao poznatom kulturnom i turističkom središtu, zasigurno bi zadobilo golem publicitet u svjetskim medijima. A u tim trenucima, kad se još uvijek nije očekivalo izbijanje rata na području Jugoslavije, incident je mogao imati vrlo štetne posljedice za turistički imidž Dubrovnika. Bitno je navesti da političko i vojno vodstvo Dubrovnika nije, takoreći do posljednjeg trenutka, vjerovalo u mogućnost oružane agresije na Dubrovnik. Tako je predsjednik Izvršnog vijeća SO Dubrovnik Željko

⁸⁵ "Otpor uvozu balvan revolucije", *n. dj.*

⁸⁶ "Prvi stupac – SDS", *n. dj.*

⁸⁷ "Ne svojatamo Dubrovnik", *S. D.*, br. 14465., 9. III. 1991, 19.

⁸⁸ "Na slobodnoj teritoriji", *Nedjeljni Vjesnik*, Zagreb, br. 15615., 10. III. 1991., 4.

Šikić 10. VII. 1991. predložio da se cijela općinska uprava uputi na kolektivni godišnji odmor. Istodobno je Željko Pavlović, komandant Općinskog štaba teritorijalne obrane Dubrovnik, negirao čak i mogućnost otvorene oružane agresije na Dubrovnik.⁸⁹

Dana 8. ožujka '91. u Dubrovniku su osvanuli plakati kojima je Inicijativni odbor za osnivanje podružnice SDS-a pozvao članstvo i simpatizere na osnivačku skupštinu u nedjelju 10. ožujka 1991. s početkom u 12 sati u mjestu Ivanica. Najavljena je i prisutnost predstavnika SDS-a iz Knina i BiH, te Narodne stranke Crne Gore i Saveza komunista Crne Gore. Kao gosti pozvani su i predstavnici svih ogranaka dubrovačkih političkih stranaka i politički zastupnici.⁹⁰ Tog dana predstavnici Inicijativnog odbora predvođeni magistrom Miloradom Vukanovićem, predsjednikom odbora (profesor u dubrovačkom Srednjoškolskom centru), posjetili su i predsjednika Izvršnog vijeća SO Dubrovnik Željka Šikića. Na sastanku su predstavnici SDS-a istaknuli da priznaju suverenitet i teritorijalni integritet Hrvatske, rezultate višestranačkih demokratskih izbora, Ustav Republike Hrvatske i legitimno izabrane državne organe, te da osnivanjem SDS-a u Dubrovniku nipošto ne žele poremetiti odnose Hrvata i Srba.⁹¹ Također su ustvrdili da se ne slažu s dosadašnjim radom SDS-a na području Hrvatske, a stranku pod tim imenom osnivaju da bi okupili sve Srbe s dubrovačkog područja.⁹² Ove tvrdnje su u najblaže rečeno diskutabilne. Postavlja se pitanje kakav je to ogranak u osnivanju koji se ne slaže s dosadašnjim djelovanjem središnjice stranke, čak i prije nego što je počeo aktivno djelovati. Da tvrdnja o priznavanju suvereniteta Hrvatske i legitimno izabranih državnih organa također nije stajala, pokazuje i odabir gostiju pozvanih na osnivačku skupštinu. Naime radi se uglavnom o predstavnicima najekstremnijih političkih orijentacija, koji su već do tada više puta negirali suverenitet i teritorijalni integritet Hrvatske. Objašnjenje da stranku pod imenom SDS-a osnivaju s ciljem okupljanja dubrovačkih Srba, također nije imalo smisla. Ako se, dakle, ova grupa politički angažiranih Srba željela aktivno uključiti u lokalni politički život Dubrovnika, nitko im nije mogao osporiti pravo osnivanja potpuno nove političke stranke sa srpskim predznakom. Takva stranka bila bi oslobođena hipoteke terorizma koju je SDS stekao u Dubrovniku. Dobar primjer za to je Jugoslavenska samostalna demokratska stranka, čiji program je u potpunosti odudarao od programa ostalih stranaka u Dubrovniku, pa ipak nije bila isključena iz političkog života Dubrovnika. Naime, JSDS se već na početku ogradio od terorističkog djelovanja i javno objavio da priznaje suverenitet RH i legitimitet izabranih organa u RH,⁹³ premda je njezin predsjednik imao nešto drukčiji istup u srpnju 1990. godine u Trebinju. Iz svega ovoga više je nego očito

⁸⁹ Petar KRISTE, "Iznevjereni grad – Dubrovnik '91", Zagreb 2000., 17.-18.

⁹⁰ "Skupština na Ivanici", S. D., br. 14465., 9. III. 1991., 4.

⁹¹ "Prvi stupac – SDS", n. dj.

⁹² "I dubrovački ogranak SDS", *Vjesnik*, br. 15614., 9. III. 1991., 5.

⁹³ "Jugoslavija nanovo dogovorena", D. V., br. 2105., 23. II. 1991., 12.

da je grupa inicijatora uključivanja Srba u dubrovački politički život kao narodnosne zajednice, a ne samo kao političkih pojedinaca, u čemu je do tada presudnu ulogu imao SDP i JSDS, bila u potpunosti na «liniji» stalnih nastojanja dr. Jovana Raškovića. Naime, Rašković je težio tome da SDS bude «prvenstveni i univerzalni predstavnik Srba u Hrvatskoj».⁹⁴ U svemu tome nije zanemariva činjenica bila ni to što je, za dubrovačke uvjete, SDS imao dosta veliku stranačku bazu. Naime, predsjednik Inicijativnog odbora prof. Vukanović objavio je da je do 8. ožujka čak 760 dubrovačkih Srba potpisalo pristupnice, izjasnivši se tako da žele politički djelovati kroz tu stranku.⁹⁵ Navodno je nakon osnutka SDS-a na samoj Ivanici broj članova ogranka premašio tisuću.

*V. Osnivačka skupština SDS-a za Dubrovnik*⁹⁶

Premda najavljivan kao prvoklasan politički događaj, osnivačka skupština SDS-a na Ivanici ostala je u sjeni velikih političkih opozicijskih nemira u Beogradu. Govori sudionika bili su prožeti komentarima o beogradskim događajima i potpori srbijanskoj vlasti i Slobodanu Miloševiću. Posljedica beogradskih nemira bila je izostanak pažnje tiskovnih medija Srbije i Crne Gore, koji se skoro uopće nisu ni osvrnuli na skup. Skupština je organizirana uz pomoć općine Trebinje koja je dala dozvolu i tehničku opremu. Red na skupu su osiguravali milicionari iz Trebinja, dok je put od Dubrovnika do Ivanice bio pod nadzorom policajaca Policijske uprave Dubrovnik i pristiglih specijalaca MUP-a Hrvatske. Skupština se održala ispred gostionice “Dubrovnik”, u prisutnosti oko 1.500 građana.⁹⁷ Cijeli skup je imao ozračje narodnog veselja i obilovao je nacionalnom “ikonografijom”- šajkačama, četničkim kokardama, srpskim zastavama i srpskim nacionalističkim pjesmama. Skupština je počela izvođenjem himne “Hej Slaveni” (videozapis, minutaža 25:10) i izvođenjem junačke narodne pjesme u pratnji gusala.

Skup je otvorio Milorad Vukanović, predsjednik Inicijativnog odbora SDS-a:

- Dame i gospodo, braćo i sestre, dragi gosti, pozdravljam ovaj veliki skup u povodu izborne skupštine Srpske demokratske stranke za Dubrovnik. (aplauz) Dozvolite mi da posebno pozdravim naše goste iz Knina: Čupković Petra, Opačić Jovana (veliki apaluz i skandiranje), iz Sarajeva Karaždić Radovana, Tokolj Miroslava, Nešković Dragomira,

⁹⁴ “Od izvora tri putića”, *Borba*, br. 130., 10. V. 1991., 4.

⁹⁵ Skupština na Ivanici», *n. dj.*

⁹⁶ Osnivačka skupština SDS-a prikazana je na osnovi videosnimke skupa koji je napravio privatni videosnimatelj. Kazetu čuva autor teksta, a dobivena je iz privatnih izvora u Dubrovniku. Njezinu autentičnost mi je potvrdio gosp. Luko Brailo, tadašnji ravnatelj dopisništva *Slobodne Dalmacije* u Dubrovniku koji je osobno bio na skupu, kao izvjestitelj. Autentičnost mi je potvrdio i gosp. Vedran Benić, ravnatelj Studija HTV-a u Dubrovniku, koji je također bio na skupu. Također me je obavijestio da je jedna kopija ove snimke pohranjena i u arhivi ovog studija. Transkript snimke u ovom tekstu donosim u cijelosti.

⁹⁷ “Dolazimo s krstom a ne mačem”, S. D., br. 14467., 11. III. 1991., 6.

Veselinović Danila, Mičević Miroslava. Iz Trebinja, Vučurević Božidara, (veliki aplauz i skandiranje), Nikšića, Kilibardu Novaka, Jelića Ivu, zastupnika u Saboru Hrvatske, iz Dubrovnika (čuje se mješavina pljeska i zvižduka), predstavnike svih stranaka iz Dubrovnika, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, i sve ostale koji su došli i time uveličali našu svečanost. Naša skupština ima radno svečani karakter, pa prema poslovniku trebamo izabrati radna tijela i članove tih radnih tijela. Predlažem u radno predsjedništvo gospodina Lazara Mišu, gospodina Galić Simu, gospodina Šišića Spasu, i Milorada Vukanovića. Za zapisničare predlažem Čičković Zorana i Kovača Nikolu, a za ovjerovitelje zapisnika ZubacVukašina i Kulaš Dragana.

Predlažem da Lazar Mišo predsjedava skupu radnoga predsjedništva i predajem mu riječ.

Lazar Mišo:

- Molim magistra Milorada Vukanovića, predsjednika inicijativnog odbora da dađe uvodnu riječ.

Milorad Vukanović:

- Gospodo, dragi gosti, nalazimo se na mjestu preko kojeg je Dubrovnik vjekovima povezan sa zaleđem. Osim otvorenosti prema unutrašnjosti Jugoslavije, Dubrovnik je otvoreni grad i prema Evropi i svijetu. Upravo ta otvorenost omogućila je Dubrovniku uspon u privrednom, kulturnom i društvenom pogledu. Dubrovčani su uvijek cijenili slobodu, uvažavali sve stanovnike grada i razvijali dobrosusjedske odnose. Sada nam smeta to što postoji nerazumijevanje za osnivanje Srpske demokratske stranke za Dubrovnik. Naglašavam da su prije nas, Srba, osnovali svoje nacionalne stranke Hrvati, te Muslimani i Albanci u Dubrovniku. Interesi Srba u Dubrovniku mogu se ostvarivati u suživotu s Hrvatima i ostalim građanima uz demokratizaciju u Hrvatskoj i Jugoslaviji kao cjelini. Organizirano djelovanje građana otklanja sumnje, strah i nepovjerenje u međunacionalnim odnosima. Formiranjem nacionalnih stranaka ukida se sužavanje građanskih i nacionalnih sloboda što je nametao stari sistem. I to je jedan od razloga za formiranje Srpske demokratske stranke. Osnivanjem Srpske demokratske stranke u Dubrovniku želimo organiziraniju suradnju na demokratskim osnovama s političkim vlastima i svim strankama u Dubrovniku. Dubrovnik jest hrvatski, jugoslavenski i svjetski grad, pa i Srbi koji u njemu žive, kao i ostali građani su ponosni što rade i žive u toj sredini. Nama su strane sve nedemokratske metode i sve ono što bi narušavalo međunacionalne odnose. Također navodimo da su nam nepoznati bilo kakvi scenariji koji se često pripisuju ostalima, pa i Srpskoj demokratskoj stranci. Hvala vam na pažnji.

Lazar Mišo:

- Hvala magistru Vukanoviću. Sada će prisutne magistar Milovan Baždar kratko upoznati sa statutom i programskom orijentacijom opštinskog odbora Srpske demokratske stranke u Dubrovniku.

Milovan Baždar:

- Ja ću nastojati ukratko iznijeti osnovne programske smjernice ogranka SDS-a u Dubrovniku. Ogranak SDS-a u Dubrovniku je sastavni dio SDS-a u Hrvatskoj sa sjedištem u Kninu. Program i statut stranke je jedinstven i svima poznat, pa ćemo naglasiti samo neke najvažnije programske smjernice. Demokracija je osnov na kojem želimo graditi odnose i saradivati sa svim strankama koje traže demokratski izlaz iz ove situacije u Jugoslaviji. SDS u Hrvatskoj je opoziciona stranka prirodno upućena na stranačke opozicije, ali neće prihvatiti saradnju sa agresivnim i represivnim strankama, pogotovo ne sa onima koje razvijaju nacionalni egocentrizam i mržnju prema drugim nacijama. Zauzimamo se za političke slobode utemeljene na punoj političkoj odgovornosti. U svom političkom djelovanju stranka polazi od sljedećih osnovnih načela: Osnovna prava; - Ustav Jugoslavije mora biti utemeljenje slobode i garancija osnovnih sloboda i prava. Suverenitet mora počivati na pojedincu i građaninu, a ne na naciji. Posebno se zalažemo za ličnu slobodu, slobodu savjesti i vjeroispovijesti, slobodu misli i opredjeljenja, slobodu govora i javnog istupanja, slobodu zbora i javnog okupljanja, slobodu štampe i ostale građanske i političke slobode. Parlamentarizam; Predstavničko tijelo izabrano na slobodnim i neposrednim tajnim izborima imenuje i smjenjujevladu. Slobodna javnost kontrolira izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast. Ovakvo političko ustrojstvo se može postići jedino u razvijenom višestranačkom sistemu, uz prisustvo legalne i slobodne opozicije. Demokratski federalizam; Sudbinu srpskog naroda u Hrvatskoj vezujemo za demokratski federalizam. Stranka je opredjeljena za federativno unutrašnje uređenje pod uslovom da ga prihvate svi narodi Jugoslavije. Srbi su kroz dva svjetska rata dali ogromne žrtve za stvaranje Jugoslavije, i ne mogu pristati na njeno komadanje koje bi išlo na štetu srpskog naroda (žestoki aplauz). U slučaju nametnutog cijepanja Jugoslavije zalažemo se za slobodu opredjeljenja Srba tamo gdje čine većinsko stanovništvo. Kao oblik uređenja u kojem bi bilo koja federalna jedinica mogla trpjeti štetu na račun druge, odbacujemo svaki unitarizam i hegemonizam i zalažemo se za punu ravnopravnost svih jugoslavenskih naroda. Odlučno odbacujemo kvalifikacije naše stranke kao terorističke i agresivno-militantne, a te optužbe su usmjerene na razbijanje političkog djelovanja Srba u Hrvatskoj. Hrvatska vlast bi morala razlučiti uzroke od posljedice, kada je u pitanju sadašnja situacija gdje živi većinsko srpsko stanovništvo u Hrvatskoj. Ono što nam u Hrvatskoj sada predbacuju kao najveći grijeh mi prihvaćamo i smatramo za našu vrlinu, a to je zalaganje za modernu demokratsku federalnu Jugoslaviju. Hvala.⁹⁸

---

⁹⁸ Unatoč tvrdnjama izrečenima u razgovoru sa Ž. Šikićem SDS Dubrovnik nije ni najmanje odstupio od programa i načela središnice SDS-a za Hrvatsku, niti se ogradio od njezina dotadašnjeg destruktivnog djelovanja.

Lazar Mišo:

- Najavio bih sada gospodina Sima Galića da predloži predsjednika i članove općinskog odbora SDS-a Dubrovnik.

Simo Galić:

- Pozdravljam prisutne i molim da aklamacijom daju saglasnost članovima Srpske demokratske stranke općinskog odbora Dubrovnik. Ja ću poimenice prozivati a vi ćete se apaluzom izjašnjavati. Članovi su sledeći: magistar Milorad Vukanović – predsjednik, magistar Milovan Baždar, Simo Galić, Spaso Šišić, Nikola Kovač, Zoran Čičković, Novica Marković, Vukašin Zubac, Dragan Miš, Predrag Crnogorac, Slavko Božić, Veselin Stolica, Rajko Radan, Jovo Mijatović i Jovo Mičeta. Dakle, zaključujem da je odbor jednoglasno prihvaćen. Odboru želim sretan rad, a vama zahvaljujem na povjerenju. Hvala vam. (čitanje svakog imena popraćeno je glasnim aplauzom)

Lazar Mišo:

- Hvala gospodinu Galiću. Najavio bih naše cijenjene goste i to redom. Najprije gospodina Opačića u ime Srpske demokratske stranke iz Knina. (burni aplauz i skandiranje Jovo, Jovo)

Jovo Opačić:

- Uvažene dame i gospodo, draga braćo i sestre, poštovani i časnii srpski narode slavnoga grada Dubrovnika, grada Trebinja i ostalih krajeva ove kršne, slavne i ponosne zemlje. U ime glavnog odbora Srpske demokratske stranke iz Knina, kao i u ime njenog uvaženog predsjednika, gospodina Jovana Raškovića (burni aplauz) dozvolite mi da vas najprije srdačno pozdravim, a zatim i da vam čestitam osnivanje gradskog odbora Srpske demokratske stranke za grad Dubrovnik.⁹⁹ Osnivanje gradskog odbora Srpske demokratske stranke u Dubrovniku odvija se nažalost u jednom doista sumračnom i nihilističkom vremenu, u vremenu kada nad ovim našim južnoslavenskim i balkanskim prostorima trijumfuje ideja nacionalne isključivosti i nacionalističkog

⁹⁹ Koliko je Jovan Opačić u tom trenutku doista kompetentan predstavljati glavni odbor SDS, a posebice zastupati ideje osnivača stranke, Jovana Raškovića, više je nego upitno. Naime, premda je 1989. godine Jovan Opačić među prvima pristupio SDS-a, u vrijeme predizborne kampanje u Srbiji, pod izgovorom da je razočaran u SDS, otišao je zajedno s Dušanom Zelenbabom i Brankom Perićem među pristaše Vuka Draškovića u Srpski pokret obnove. «Amo – tamo», *Slobodni Tjednik* (dalje ST) (Zagreb), br. 42., 16. I. 1991., 11. Kada je SPO izgubio na srbijanskim izborima, Opačić, Zelenbaba i Perić su se pokajali i vratili u SDS. Zanimljivo je da je odluku o njihovu ponovnom prijemu u članstvo stranke Izvršni odbor SDS-a donio 2. ožujka, dakle ni osam dana pred održavanje ovog osnivačkog skupa, na kojem se Opačić smatra pozvanim da se predstavlja kao istinski SDS-ovac. «Opačić i Zelenbaba se vratili u SDS», *Borba*, br. 63., 4. III. 1991., 14. To njihovo stajalište to više se dovodi u pitanje ako se zna da je i nakon povrata u SDS poslao pismo Vuku Draškoviću u kojemu kaže da «ostaje u SPO koja se bori za vaskrs slobode i istinske demokratske srpske države, i čija se politika ne završava na Drini, već se vodi aktivno i na Bosni, i na Vrbasu, i na Kupi, i na Korani». ST, isto.

bezumlja. I kada se naša zajednička jugoslavenska država sve intenzivnije i sve tragičnije pretvara u zadimljenu balkansku krčmu u kojoj se već odavno igra sumorni, a ja bih rekao i sumanut, valcer naših nacionalnih svađa, prijetnji i podvala. Usuđujem se da kažem, sasvim argumentovano, i sasvim odgovorno, da se ovaj snažni politički, medijski i psihološki rat, na relaciji srpsko-hrvatskih odnosa, ne odvija uopće sa stanovišta istorijskih interesa ni srpskog ni hrvatskog naroda, već se pomenuti rat vodi sa stanovišta naše balkanske, i hrvatske i srpske nekulture i našeg bolesnog etničkog egocentrizma, koji neće ili ne može da razumije da je ovaj naš svijet različit i mnogostruk, ali da je svaki narod od Boga i da je pred Bogom jednak. Upravo zbog toga Srpska demokratska stranka iz Knina stiže u vaš slavni grad Dubrovnik kao stranka mira, tolerancije i razumijevanja među ljudima i među narodima. I naravno, kao stranka koja će u demokratskoj političkoj praksi znati da utvrdi vitalne političke, privredne i kulturne interese srpskoga naroda i da se za njih dostojno i dostojanstveno bori. Onako, kao što davno napisa poznati pjesnik Petar Preradović, tuđe poštuju a svojim se diči. Mi u ovaj drevni grad i značajni centar srpske i hrvatske kulture, u grad Ivana Gundulića i Ruđera Boškovića, dolazimo kao baštinici kulturnog naslijeđa Svetoga Save, Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića i Njegoša, kao jednoplemenički Nikole Tesle i Mihajla Pupina ali i kao nastavljači kosovskog mita i vidovdanskog zavjeta o ljepoti i uzvišenosti borbe za slobodu, čast, poštenje i dostojanstvo čovjeka, svakoga čovjeka bez obzira na vjeru i naciju. Mi u ovaj grad dolazimo dakle sa krstom a ne s mačem, mi dolazimo da mirimo, a ne da zavađamo, jer nam je ionako, jedan ateistički i bogohulni politički sistem, ostavio za zadnjih pedeset godina u naslijeđe previše mržnje i previše zla, a sasvim malo ljubavi i poštenja i poštovanja prema drugom i prema drugačijem.¹⁰⁰ Imajući u vidu svu moralnu i duhovnu slojevitost srpsko-pravoslavne kulturne tradicije, danas se neodoljivo nameće zaključak da odbojnost prema srpskom narodu i njegovoj kulturi od strane određenih zvaničnih krugova u Republici Hrvatskoj, nije moguće objasniti nikakvim racionalnim razlozima jer srpski narod nije nosilac nikakve hegemonističko-ugnjetačke ideologije, kao što mu se prišiva, već je to narod slobode, pravde i poštenja, narod dostojanstva i časti, i za sebe i za sve druge narode svijeta. Zbog toga, draga braćo i sestre, mi s dubokom zabrinutošću gledamo na aktuelne političke procese u Hrvatskoj i Jugoslaviji jer se oni, sasvim nedvojbeno, odvijaju na matici sirovog i razuzdanog nacionalističkog primitivizma koji nije nikakav pokret razuma i razloga, već pokret koji se zasniva na strasti i na emocijama, pokret koji svoju pokretačku energiju crpi iz iracionalnih i mračnih ponora ranjene ljudske podsvijesti i izmanipulirane i projektovane ljudske patnje i ljudske mržnje. Mi u Srpskoj demokratskoj stranci duboko vjerujemo da postoji najdublji istorijski interes i srpskog i hrvatskog naroda kao i svih ostalih ljudi i naroda Jugoslavije da žive u zajedničkoj i demokratskoj državi, jer su narodi slavenskog juga etnički i teritorijalno veoma izmješani, tako da bi formiranje bilo koje etnički čiste državnice nužno vodilo u bezumni i besmisleni oružani sukob, i

¹⁰⁰ Do 1989. godine, tj. do pristupanja SDS-u Jovana Raškovića, Jovan Opačić je bio član Saveza komunista. ST, isto.

primjenu nasilja prema nedužnom civilnom stanovništvu. Imajući u vidu da izvan Republike Srbije živi preko tri miliona Srba, to bi svaki pokušaj državnog razbijanja Jugoslavije objektivno značio agresiju na srpski narod u cjelini, na njegovu slobodu i njegov suverenitet što srpski narod nikada i ni pod koju cijenu neće i ne treba da dozvoli. (burni aplauz) Upravo zbog toga sve rušitelje Jugoslavije mi smatramo istinskim glasnicima apokalipse koji ponovo žele da potpale balkansko bure baruta i da milione nevinih i časnih ljudi svih nacija i svih vjera koje žive na ovim prostorima, uvedu u krvavi i beskonačni rat za račun jedne mračne i sulude ideje koja je još iz vremena hitlerovske Njemačke poznata pod geslom: jedan narod, jedna država, jedan vođa. Mi duboko poštujemo politička i nacionalna prava svakoga naroda i svakoga čovjeka i upravo zbog toga mi smatramo da je potpuno u duhu demokratskih političkih načela naš stav, da na našoj zajedničkoj zemlji, i srpskoj i hrvatskoj treba da se gradi i naša zajednička država. (aplauz i "tako je") A država jeste, i treba da ostane Jugoslavija, jer bi svako njeno razbijanje u cilju stvaranja novih, suverenih država na etničkom principu dovelo do krvavog i beskonačnog rata koji bi najvjerovatnije zapalio ne samo Balkan već i čitavu Evropu. A kome je potreban rat? Sigurno ljudima nije potreban, jer u ratu svi gube, a nitko ne dobiva. Ideja o daljem opstanku i egzistenciji Jugoslavenske federativne države ne može se nikako tretirati kao hegemonistička i unitaristička državna opcija, već jedino kao istinski demokratska opcija, koja politički ne preferira ni jednu naciju, već svima pruža podjednake mogućnosti za privredni i društveni razvoj, i za nesmetano ostvarivanje njihovog nacionalnog, kulturnog i vjerskog identiteta. Nasuprot ovoj našoj tezi, mi smatramo da demokratija koja se pravi samo za jedan narod, da se ona istovremeno i implicitno pravi protiv svih drugih naroda, i da to zapravo i nije demokratija već jedan oblik koji je vrlo blizu fašizmu. Također smatramo da nacionalno čiste države žele formirati samo oni što smatraju da je njihova nacija superiornija i vrednija od drugih nacija, a to se, dakako, nikako ne može uklopiti u demokratsku političku doktrinu već vodi svoje ideološko podrijetlo iz mračnih i krvavih radionica Hitlera i Mussolinija. Srpski narod koji širom Republike Hrvatske ne želi da prizna novu vlast hrvatskog Vrhovništva, nema ništa protiv svog bratskog hrvatskog naroda, već je digao svoj glas protiv jedne povampirene, nacifašističke ideologije koja dijeli ljude i narode na nižu i višu rasu, na državni narod i na obično pučanstvo, na demokratske i boljševičke narode i tako dalje i tako dalje. To je, naravno, glupost! Srpski narod je ustao protiv ideologije koja je ponovo spremna da za račun ideje o rasnoj i nacionalnoj i ideološkoj čistoti izabrane nacije uništi sve ono što se ne uklapa u ovu reduciranu i lucifersku shemu besmisla i nemoralna. Smatramo da takva jedna ideologija koja nam se već mjesecima nudi u obliku takozvane "mlade hrvatske demokracije" nema baš nikakve veze s demokratijom jer njen cilj nije sloboda i dostojanstvo čovjeka, kultura i tolerancija, socijalni i kulturni progres i prosperitet društva, već jedini cilj te demokratije pod navodnim znacima, jeste stvaranje nezavisne hrvatske države na principu etničke isključivosti i etničke supremacije nad srpskim narodom. Država koja se stvara oružjem ne može biti ni demokratska ni humana država već

nacional-šovinistička despotija koja se zasniva na mržnji, nasilju i krvi. Srpska demokratska stranka je protiv svakog oblika mržnje i nasilja između ljudi i naroda.¹⁰¹ Zbog toga se zalažemo za jugoslavensku i demokratsku državnu opciju jer ona uvažava sve ljude i sve narode, i ukida svaki oblik ideološkog voluntarizma i eksploatacije ljudi, pokrajina i naroda, jer u tržišnim uslovima nema i ne može biti nikakve eksploatacije ni čovjeka, ni naroda ni pojedinih pokrajina, zbog toga što se ukidaju svi državni centri koji će na bazi svoje subjektivne volje određivati vrijednost robe, a uvodi se tržište đe svačija roba vrijedi onoliko koliko narod i kupci u jednoj demokratskoj i slobodnoj proceduri utvrde. Teza da je hrvatski narod u poslijeratnom periodu bio eksploatisan od strane nekih velikosrpskih hegemonista, lansirana je od onih koji pomoću laži i intriga žele hrvatski narod uvesti u ratnu avanturu protiv srpskoga naroda. Istina je, ono što vi svi dobro znate, da je u zadnjih 45 godina i srpski i hrvatski narod bio eksploatisan, ali od strane birokratsko-komunističke kamarile Josipa Broza i njegovih partijskih skutonoša i udvorica, koji su decenijama radili ono što su htjeli, a za to pritom i za to nikome nisu polagali računa. Draga braćo i sestre, ja sam već rekao da u vaš grad smo došli s krstom, a ne s mačem u ruci, i zato ne bi želio da kažem bilo šta što ne bi imalo svog punog i moralnog i političkog opravdanja, u ovoj zaista delikatnoj i teškoj političkoj situaciji, jer krst je simbol vjere i nade, pokajanja i molitve, a naročito je simbol ljubavi, i prema Bogu i prema ljudima, bez obzira koje su vjere i koje su nacije. Želim da kažem još samo ovo, ukoliko Hrvati žele zaista stvaranje svoje separatne nacionalne države, tada ni nama Srbima ne preostaje ništa drugo, već da i mi stvaramo svoju nacionalnu državu, ali pri tome je potrebno naglasiti da se države nikada nisu ni rušile, a niti stvarale bez krvi i bez ljudskih žrtava. U ovom našem slučaju smatram da bi eventualne žrtve bile potpuno besmislene, jer u demokratskoj Jugoslaviji nije, niti može biti ugrožena sloboda ni hrvatskog ni srpskog naroda. Narod koji ima svoju slobodu, taj narod ima i svoju državu. I zato nema nikakve objektivne potrebe za bilo kakve međusobne sukobe i ratna suočavanja između ova dva naroda koji su, maltene, sasvim identični, jer je i jedan i drugi hrišćanski narod, jedan i drugi slavenski narod, i govore istim jezikom. (tanak aplauz i nešto zvižduka) Ali ja sam za to da svak naziva svoj jezik kako hoće. To sam još rekao u Kosovu dalmatinskom prije dvije godine.¹⁰² Mi smo ovdje govorili o miru, jer je to osnovni politički ideal svake prave i velike politike, pa i politike koju vodi Srpska demokratska stranka. Međutim, ne treba zaboraviti da je srpski narod potpuno spreman i na drukčije političke izazove, ako do toga dođe, što je potvrdio i kroz svoju

¹⁰¹ Dobar poznavalac, školski kolega i prijatelj duhovnog oca i osnivača SDS-a Jovana Raškovića, gosp. Svetozar Livada, ovako je u osobnom razgovoru s J. Raškovićem, u ljeto 1991. ocijenio njegove govore: "Sve, čovječe, što si do sada govorio bio je poziv na rat, ti očito želiš biti četovođa! Postaješ nekrofil i krvožednik, kao da ti je stalo da se ovdje prosipa hrvatska krv! Iz dana u dan sve više insceniraš potrebu da se u Hrvatskoj otvori golema tragedija, koja nikad neće imati kraja!" Svetozar LIVADA, *Kordunski rekvijem. Etničko čišćenje – zločin stoljeća*, Zagreb 1997., 107.

¹⁰² Misli se na proslavu 600-godišnjice bitke na Kosovu održane 8. VII. 1989. u Kosovu kraj Knina.

istoriju i na Kosovu polju 1389. i u Topoli 1804. i 914. godine na Ceru i Kolubari i 41. godine širom Jugoslavije. (aplauz "tako je") I na kraju mi smatramo da istinsko mjerilo za čovjeka nije njegova nacionalna pripadnost, već njegova pripadnost čovječanstvu i čovječnosti. Veliki su Srbi i veliki Hrvati samo oni koji su najprije veliki kao ljudi, a to znači koji su veliki samo u moralnom i duhovnom pogledu. Zbog toga pozivam hrvatski narod, a najprije hrvatsku inteligenciju, da energično odbaci jedan krajnje retrogradan i opasan politički projekat, projekat separatističko-šovinističke orijentacije, koji ne može donijeti dobra ni hrvatskom ni srpskom narodu, a koji mu tako štedro nudi njegovo vrhovništvo. Umjesto strojnica, tenkova i topova, okrenimo se stvaranju društva slobodnih i sretnih ljudi, društva istinske kulture i demokratije i ne dozvolimo da bilo kakva ideja i bilo kakav vođa budu za nas vredniji od naših vlastitih života i od života naše vlastite djece. Ne dozvolimo da nas bilo koji harizmatički vođa pretvori u topovsku hranu jer smrt je najveća laž a život najveća istina i najljepši dar čovjeku od Boga jer smo ga u jednoj višoj metafizičkoj ravni dobili i moramo ga čuvati. I zato umjesto mača visoko podignimo krst jer se kroz ljubav i kulturu sve dobija a kroz mržnju sve gubi. Živjeli.

Lazar Mišo:

- Zahvaljujem gospodinu Opačiću i najavljujem gospodina Čupković Petra, također iz Knina. (Govornik dolazi na govornicu pozdravljajući s tri uzdignuta prsta.)

Petar Čupković, član kninske organizacije SDS-a:

- Draga braćo i sestre, časni ljudi časnoga srpskoga naroda, dragi gosti i dragi prijatelji neka je sa srećom današnji dan opštinskom odboru Srpske demokratske stranke u Dubrovniku. I prije današnjeg dana Srpska demokratska stranka iz Knina sa svojim mučenikom i slugom srpskog naroda Jovanom Raškovićem postala je duhovni štiti i mač srpskoga naroda u Hrvatskoj. Kao što reče Jovan Opačić, mi smo ovdje donijeli krst, mi smo ovdje došli da ponudimo mir, mi nikome ne nudimo oružje, mi nikome ne nudimo krv. Mi nudimo ideje, mi nudimo dobru volju za život s ljudima s kojima smo vjekovima živjeli. Svi oni koji su obezvrijedili građane Hrvatske, i srpski i hrvatski narod, koji su ih gurnuli u ruke ovoj šovinističkoj zvijeri snosit će historijsku odgovornost pred hrvatskim, prije svega, a i pred srpskim narodom. Dok ostali civilizirani ljudi Evrope i svijeta razvijaju genetski inženjering, mikrokomputersku tehniku, koji poboljšavaju standard svojih građana, mlada hrvatska demokracija krađom nabavlja kalašnjikove. Kad, tad, svako zlo samo sebe ždere. Mnogi poštenu i čestiti Hrvati, moji prijatelji, mnogi čestiti narodni poslanici Sabora, Hrvati, koji su sa mnom prijatelji, žalili su mi se, ali ne mogu da se odupru bivšim teroristima, pojedincima i kriminalcima koji su uzeli konce u svoje ruke. Nije lako ni predsjedništvu Hrvatske, nije lako ni Tuđmanu da se odupre takvoj mafiji. To s punom odgovornošću ovdje izjavljujem.¹⁰³ Instrumentalna

¹⁰³ Kao jedan od sredstava za diskvalificiranje legalnih organa vlasti, te njihovo etiketiranje "ustaškom" često je korišten argument da su povratnici iz inozemstva koji su se uključili u

agresija koja se vrši nad srpskim narodom, mi iz Srpske demokratske stranke vjerujemo u razum hrvatskog prije svega, i srpskog naroda jer hrvatski narod kao većinski narod u Hrvatskoj dužan je da vodi o nama brigu. Dužan je da se suprotstavi onima koji nude našoj djeci kasapljenje, dužan je da zaustavi one koji nude ubistvo našim vojnicima na karauli. Ja sam otac dva sina i neće ih nikad niko kasapiti. Mi želimo da svi Srbi intelektualci pridu u ovom času i pomognu Srpskoj demokratskoj stranci i pomognu srpskom narodu koji se našao u najtežim iskušenjima od življenja na ovim prostorima. Mi želimo da srpski intelektualci, kao i hrvatski, ne po nacionalnoj pripadnosti, dobijaju otkaze i budu otpušteni sa posla, već po svojoj sposobnosti. Vi znate da se sprovodi instrumentalna agresija nad srpski narod i u autobusu i u poduzeću i bilo gdje. Znači, nije važno ko je sposoban, nego je važno ko je dobar a ko loš Hrvat. Ta nas politika neće daleko dovesti, braćo. Ja vas uvjeravam da s ovog skupa odgovorno možemo da poručimo: svako onaj ko je doveo poštenu narod koji je živio prije ove demokratije u Hrvatskoj, snosiće odgovornost pred svojim vlastitim narodom prije nego pred bilo kim, a to će snositi hrvatsko vrhovništvo i svi nazadovi koji su izmuvali preko noći kao bivši kriminalci i teroristi a ima ih puno i u Saboru i u vrhovništvu. Neka živi Srpska demokratska stranka, mi na ove prostore želimo da živite u slozi, da živite u ljubavi, da živite u sreći sa narodom i narodnostima s kojima se živeli i do sada. Živela Srpska demokratska stranka i naš duhovni vođa gospodin profesor akademik Jovan Rašković.

Lazar Mišo:

- Hvala gospodinu Čukoviću. Pozivam predsjednika Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine gospodina Karadžić Radovana (žestoki aplauz i skandiranje)

Radovan Karadžić, predsjednik SDS-a BiH:

- Dame i gospodo, poštovani građani drevnoga gosparskoga grada Dubrovnika, Trebinja, Ivanjice i Hercegovine. Mora da su došla posljednja vremena kada u gosparskom Dubrovniku, u kome je u davna vremena bilo demokratije i u kome se knez birao, a ne nasleđivao, nije bilo toliko tople i sigurne atmosfere da Srbi, desetak hiljada ljudi,¹⁰⁴ osnuju svoju političku organizaciju usred grada Dubrovnika i uz prisustvo Dubrovčana svih vjera i nacionalnosti. Posljednja vremena izgleda su došla kada smo svuda u ovoj napačenoj i nesrećnoj zemlji koja je mogla biti srećna, postali nesigurni, zaziremo jedni od drugih, bavimo se sporednim stvarima, čuvamo kuće, sela i ognjišta i spremamo se na zbjegove. Neću više da za to optužujem bivšu vlast. O bivšima sve najbolje. Hoću da optužim nešto što je i bivše i sadašnje, a bojim

---

HDZ, a preko njega i u tijela vlasti, ustvari ustaše i pripadnici HOP-a. "Teroristi slobodno šetaju Hrvatskom", *Borba*, br. 60., 1. III. 1991., 10.

¹⁰⁴ Prema popisu stanovništva 1991. godine u općini Dubrovnik je bilo 4765 Srba i 689 Crnogoraca. *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima 1991. godine.*, Zagreb 1992., 80.

se i buduće. Hoću da optužim sebične i agresivne separatizme. Hoću da optužim ideju velikodržavlja. Hoću da optužim bolesnu volju pojedinaca da imaju svoje etničke suverene države pod bilo koju cijenu, a tu cijenu plaćaju svi narodi Jugoslavije. Jugoslavija nije nastala udruživanjem nekakvih slobodnih i nezavisnih i suverenih republika, da bi sada moglo da se izvrši razdruživanje, kako to braća Slovenci traže. Kostur i tkivo jugoslovenske države čine izmiješani njeni narodi, a od svih najviše razasut i izmješan srpski narod, i zato je nasilno zasjecanje u njegovo tkivo, pravljenjem granica, najbolnije upravo za srpski narod. Nas tužakaju i istoku i zapadu, izmišljaju nam grijehe, pokušavaju da internacionalizuju naše unutrašnje probleme. Hoće da se zacare u svojim atarima i kotarima i misle da se tako ulazi u istoriju. Nikada niko nije ušao u istoriju tako što je razgrađivao jedno zdravo tkivo i jednu državu. U istoriju se ulazilo samo u borbi za izgradnju i slobodu jedne države, a ne u borbi za njeno razgrađivanje. Ni jedan narod ni jedan pojedinac, neće se proslaviti ako izgubimo Jugoslaviju i ako je rasparčamo na nekoliko državica. No tih državica neće biti mnogo. Garant za to je srpski narod. (žestoki aplauz) Tamo gdje srpski narod živi kao većinski, tamo će ostati Jugoslavija. A mi živimo na velikom području i Jugoslavija će biti velika. (burni aplauz i "tako je") Nadamo se da će slobodni i demokratski Dubrovnik ostati u takvoj Jugoslaviji (apaluz i "tako je") *Bolje bi bilo da je i danas Dubrovnik svjetski otvoreni grad i kneževina, nego što nesmiemo da u njemu držimo svoje skupove.* (kurziv J. R.) (aplauz i "tako je") Naše oružje je naša volja da živimo u jednoj državi u Jugoslaviji. Svatko tko se drzne protiv te države će da se obruka i morat će da snosi posljedice svoga rušilačkog čina. Nemojte zaboraviti da i u drugim narodima ima mnogo ljudi, neutvrđeno veliki broj ljudi koji su za Jugoslaviju i koji su za zajednički život. Jedan nacionalni referendum u čitavoj Jugoslaviji potvrdio bi ova naša nadanja i ove naše riječi. Ali upravo zato lažne demokrate ne smiju da se upuste u referendum, jer bi referendum pokazao da je mnogo više graditelja nego rušitelja Jugoslavije. Bosna i Hercegovina kroz svoju istoriju uvijek je bila dobro zaleđe Dubrovnika. Ona će to biti i ubuduće. Dubrovnik će uvijek moći da računa da s ove strane nikada neće doći neprijatelji Dubrovnika. (apaluz, "tako je") I mi iz Bosne i Hercegovine gajit ćemo najbolje želje za sve građane Dubrovnika pa tako i za našu braću Srbe koji žive u Dubrovniku. Mi moramo da vodimo računa o Srbima bez obzira na to gdje žive. Mi moramo da ostanemo jedan narod, jer niko nema pravo da od jednog naroda čini četiri, pet različitih naroda. Iako smo se uzdržavali od miješanja u politička zbivanja u drugim republika mi ćemo kao odgovorna politička organizacija srpskog naroda morati ubuduće da se miješamo. *Mi moramo da kažemo šta prihvatamo a šta ne prihvatamo.* (kurziv J. R.) Jučerašnji tragični događaji moraju da nas se tiču. Mi ne osporavamo pravo opoziciji jer smo i mi sami do ovih izbora bili opozicija da na demokratski način vrši demokratske pritiske na vlast. I ona to treba da čini demokratskim sredstvima i svakodnevno jer je smisao i suština svake opozicije da popravlja vlast i da je tjera da ispravlja greške. Tako opozicija demokratskim sredstvima treba da utiče i na štampu. Ali mi ne možemo da prihvatimo da se u današnjoj Jugoslaviji pritisci vrše nedemokratskim sredstvima. (burno skandiranje)

“tako je”) Mi ne možemo da shvatimo da je najvažniji posao srpskog naroda promjena nekog urednika. Srpska država i jugoslovenska država nalazi se u velikim teškoćama i personalna pitanje nekog urednika ne mogu biti prvorazredna pitanja srpskog naroda. (“tako je”) Mi ne vjerujemo da iko ima pravo da protiv srpske države okreće srpsku djecu, može se politički i demokratski život organizovati i voditi demokratskim sredstvima, ali se ne smiju srpska djeca angažovati protiv srpske države, protiv srpske imovine i protiv srpskog ustrojstva i srpskog naroda.¹⁰⁵ (“tako je”) Zato ćemo se mi ubuduće miješati. Mi Srbi iz Bosne i Hercegovine vidimo stvari malo drugačije. Za nas nije najvažnija borba za vlast, nego borba za demokratiju bez obzira na to ko će biti na vlasti i borba za srpsku i jugoslovensku državu. To je prvorazredan zadatak. Neka vam je dragi Dubrovčani srećna Srpska demokratska stranka. Od toga kako će Dubrovnik dočekati ovu stranku i od toga kako će se osećati deset hiljada Srba u Dubrovniku zavisit će i sudbina i budućnost Dubrovnika. Oće li to biti svjetski otvoreni grad, grad demokratije i slobode ili će se i u drevni Dubrovnik useliti sile mraka, isključivosti i mržnje. Ja se nadam da se ovo drugo neće desiti, a mi kao dubrovačko zaleđe učinit ćemo sve da Dubrovnik cvjeta i da u njemu uvijek bude demokratije. Živjeli i srećno vam.¹⁰⁶

Lazar Mišo:

- Hvala gospodinu Karadžiću. Riječ dajem gospodinu Vučurević Božidaru, predsjedniku SDS-a Trebinja.

(dolazak govornika s tri uzdignuta prsta prati vatreni pljesak)

Božidar Vučurević, predsjednik SDS-a istočne Hercegovine, gradonačelnik Trebinja:

-Poštovani bratski narode, čast mi je što sam gost na ovom važnom skupu i pred ovim uvažanim narodom. To što našoj braći Srbima iz Dubrovnika nije dozvoljeno da svoju osnivačku skupštinu Srpske demokratske stranke, kojoj oni bićem pripadaju, održe tamo đe žive je još jedno divljanje HDZ-ovske kontr... centralističke politike. (apaluz, “tako je”) Mislim da mi nemamo potrebe da govorimo o toj demokraciji oni to sami uvjerljivo i ubjedljivo pokazuju i nama i Evropi. Pa neka, nije ovo prvi put da se srpski narod povlači sa svojih ognjišta da bi se organizovao za opstanak i očuvanje svog nacionalnog identiteta. Mi smo se sa time već saživjeli te i takvu nenormalnost uzimamo skoro kao normalnu. Izgleda da je bio više nego vidovit onaj koji je preokao da će Satana vladati u dvades’ tom vijeku. Ne znam ko je sve tome

¹⁰⁵ Odnosi se na nemire u Beogradu.

¹⁰⁶ Za stajališta koje je izložio dr. Radovan Karadžić važno je istaknuti da je u tom trenutku on bio aktivni agent Kontraobavještajne službe JNA pod agenturskim pseudonimom «309». U hijerarhiji KOS-a dogurao je od običnog agenta do «agenta – rezidenta». Karadžića je KOS vrbovao još 1969. g. kao studenta, a prekid u toj službi imao je od 1985. do 1990. g. Ponovno ga je KOS uključio u svoj rad u rujnu 1990. g. Bio je vezan uz Komandu IV. korpusa Sarajevo. Sve to otkriveno je u zaplijenjenoj dokumentaciji KOS-a nakon zauzimanja vojarne «Maršal Tito» u Sarajevu. “Karadžić aktivan agent KOS-a”, *Večernji list*, br. 10. 326., 20. V. 1992., 6.

pomogao da se to i dogodi, ali znam da su se za to stekli uslovi još daleke hiljadu devesto četrdeset i prve godine. Prvo su naši neprijatelji napunili hercegovačke jame nevinim srpskim žrtvama, kako bi se đavao uplašio i iz njih pobjegao, a potom oborili srpske bogomolje kako bi bilo đavlu slobodno kretanje srpskom zemljom. Davno je to bilo gospodo moja. Satana se ovdje udomačila i nju nije lako sad oterati. Nemojte mi zamjeriti što ću vam kazati jedno svoje privatno razmišljanje. A ja mislim, za dobro se Franjo dogodio. Bez njega, bez njegovih saradnika, bez njegove politike, vi bi braćo još dugo bili u zabludi. Još bi vi vjerovali u nekakvu ispravnost zle Brozove politike. Da li ćemo mi odoljeti ovim sramnim napadima i progonima. Hoćemo braćo sigurno. Potiskivani su Srbi od daleko jačih sila. Bilo nas je na Krfu, na ostvu Vidu, Bizerti i kuda sve ne, ali smo se svaki puta vratili kao pobjednici. ("živio") Neko će reći, pa mi smo nenaoružani. Ja tvrdim da to nije tako. Naše naoružanje je, gospodo moja, u naše Armije u koju još uvijek vjerujemo. Što se tiče ilegalnog naoružavanja, nama to braćo ne treba. Trgovcima oružja poručujemo neka ga nama ne nude. Uvezao je gospodin Špegelj preko deset hiljada kalašnjikova. Mi to oružje smatramo našijem oružjem jer smo mi otimali i od daleko jačih vojski. (bura oduševljenja) Još je braćo kod nas priznato i poznato ono staro, boj ne bije svjetlo oružje, vo boj bije srce u junaku. (oduševljenje) Ne treba nama nijedan pedalj tuđe zemlje, pa čak ni na onome dijelu đe smo prolili krv da braći donesemo slobodu na srpskim bajonetama. Ali svoje nedamo i progone više nećemo trpiti. ("tako je") Ne tražimo mi ni to da Dubrovnik bude srpski grad, ali ne dozvoljavamo da u njemu živi preko devet 'iljada obespravljenih Srba, braćo. Taj jučerašnji grad svjetske kulture i civilizacije po nekim nehumanim radnjama, nažalost, spao je na nivo grada Đakovice. (smijeh i pljesak) Ko je tu sad, u ovom momentu više izgubio. Ja mislim da je izgubio onaj ko misli da je dobio. Pogled služi da daje viđenje, kratak pogled gori od sljepila. Možda se sada više nego ikada treba sjetiti onoga istoriskog govora legendarnog junaka majora Gavrilovića. Zato mislim, one Srbe koji budu bježali iz Dubrovnika, Pakraca, Knina ili Kosova, čeka novo, strašnije Kosovo. Poštedimo komšije pa ma koje vjere oni bili. Ali braćo nema niotkud bjegstva pa ni iz Dubrovnika. ("tako je") Onaj ko namjerava da bježi, lijepo ga molimo neka promijeni vjeru, jer Srbi jednostavno nemaju pravo da budu izbjeglice. ("tako je") Znam i to ko je kriv za ovo razjedinjavanje među narodima. Srbi sigurno i niko drugi. Dokle smo se mi razjedinjavali u svojoj naciji, svi su nas, bar na izgled, voljeli. Sada kad smo konačno shvatili da zbog mira u državi izgubismo i vjeru i naciju, da će naša voljena država postati svačija više nego naša, da hoće da od Srba da naprave nacionalnu manjinu, da se ulije rijeka u potok, pa čak i one rastoke koje se od jučer od nje odvojile, sad mi nevaljamo i svak se treba od nas odvajati. Ja mislim, braćo, oprostite na ovakvoj riječi, jednom nas je Broz u mozak uškopio i ne dajmo da to više nikad niko učini. Neka se nijedan narod, ni jedna narodnost, ne plaše srpskog jedinstva, jer ono nikada nikome nije zlo donijelo. Jeste se doduše, do jučer smišljeno govorilo, slaba Srbija jaka Jugoslavija. Znaćte braćo ko je ispao pametniji, onaj braćo ko je mislio i radio suprotno te zle boljševičke politike, jer ta politika i ta vlast nam je došla prije pedeset godina s nekakvim

bonovima kao sredstvo plaćanja, i evo kako su došli tako i odoše, opet sa bonovima. Slažem se da svakome narodu Jugoslavije nedostaje hljeba, ali jedinstva nedostaje najviše srpskom narodu i mi ga moramo pod hitno postići pod svaku cijenu. Sve srpske stranke pod jednu zastavu, a svi zajedno pod zastavu jugoslovensku i neka se niko ne plaši ko bude sa nama ostao. Svakoga komšiju uvažavamo bez obzira na vjeru i naciju, ali još jednom poručujemo, nemamo ni jednu srpsku glavu viška i neka se niko ne usudi da u nju nišani jer čeka ga pogibja. Na kraju, jedan moj osvrt i jedan moj predlog, na jedan tužni osvrt što se jučer desio u Beogradu, braćo. Mislim da trebamo poslati poruku odavde. Pala je srpska krv, najverovatnije od srpske ruke. Da pošaljemo podršku srpskoj legitimnoj vladi, da te nekakve vođe, pod navodnicima, koje ne znam ni s kime imaju veze, sa Vatikanom, Cijom, čiji su dolari u pitanju, da damo podršku srpskoj vladi neka sklanjaju one koji smetaju i razjedinjavaju srpski narod. (burno odobravanje)

Lazar Mišo:

-Zahvaljujem gospodinu Vučureviću i najavljujemo presjednika Narodne Stranke iz Nikšića gospodina Kilibarda Novaka.¹⁰⁷

Novak Kilibarda:

- Gospodo Dubrovčani koji ste došli iz Dubrovnika ovdje da osnujete ogranak Srpske demokratske stranke. U ime Narodne stranke Crne Gore srdačno vas pozdravljam i želim da vam uspije ovo što ste počeli da radite. Mogu da vas uvjerim da Narodna stranka Crne Gore budno prati šta se događa sa Srbima u Hrvatskoj, a posebno sa Srbima u Dubrovniku. I odmah da vam kažem, tu su jasne alternative, naše. Narodna stranka samo uslovno priznaje avnojevske granice Hrvatske. Samo uslovno.¹⁰⁸ Te će granice Hrvatske Narodna stranka priznavati samo onda kada srpski

¹⁰⁷ Novak Kilibarda i članovi Narodne stranke Crne Gore bili su redoviti sudionici na većini velikosrpskih mitinga tijekom 1991. g. Tako je 3. II. predstavnik Narodne stranke Rastislav Petrović održao u Zemunu govor na mitingu potpore «Svim ugroženim Srbima», a koji je organizirala Socijalistička partija Srbije. Nakon vatrenog govora u kojem je «kritikovao Antu Markovića što je rekao da «demokratski izabrana vlast u Hrvatskoj ima pravo da uređuje odnose u Jugoslaviji» oko 6000 Srba u dvorani je ustalo i skandiralo «ustaše – ustaše». «Jedinstveni ma gde živeli», *Borba*, br. 35., 4. II. 1991., 3. Krajem ožujka Kilibarda je pozvan na «Narodni zbor» Srpske narodne obnove Mirka Jovića u Novoj Pazovi. I premda nije mogao «opravdano doći», poslao je telegram potpore ovoj ekstremno pročetničkoj orijentiranoj stranci. «Srbima sopstveni Sabor», *Borba*, br., 88. 29. III. 1991., 5.

¹⁰⁸ Ispunjavanje nikakvog uvjeta više nije moglo očuvati mir i hrvatske granice u očima Novaka Kilibarda. Naime, dok su još tekli pregovori čelnika jugoslavenskih republika o preuređenju Jugoslavije, Narodna stranka je zauzela «stanovište da Jugoslavija treba da bude federacija, odnosno, ukoliko to nije moguće, da se država konstituiše od onih dijelova koji žele da ostanu u federaciji. Stav «narodnjaka» je da su, u slučaju raspada zemlje, sadašnje republičke granice imaju smatrati administrativnim, pa prema tome i promjenljivim.» Dakle kakav god bio položaj Srba u Dubrovniku i u Hrvatskoj, ako Hrvati nisu spremni na prihvatanje federacije, granice Hrvatske automatski postaju administrativne, tj. promjenjive. No već ranije, početkom veljače, usred «afere Špegelj» Narodna stranka je iznijela eksplicitan sud «da je dalji ostanak sa Hrvatima u istoj državi nemoguć». «Od osporavanja do podrške», *Borba*, br. 35., 4. II. 1991., 4.

narod u Hrvatskoj dobije sva prava koja su dokumentovana njegovom istorijom i njegovom značenjem, značenjem koje znači brojani narod. Do tada smatramo da su granice Hrvatske sasvim administrativne granice. Molim vas, mi ne bismo nikada pomislili, Narodna stranka nikad ne bi pomislila, da ide daleko u vjekove i da kaže ovo što ću sada reći, da narod srpski ima ustavom hrvatskim zagarantovana prava, ali kad nema, Narodna stranka, tu istom široka, komšije smo, mora da kaže ovo. Nikad Dubrovnik u istoriji nije pripadao hrvatskoj državi (buran aplauz i skandiranje). Molim lijepo, svaki polamaturant vrlo dobro zna kako su se smjenjivali suvereniteti nad gradom slavnim, Dubrovnikom, Vizantije, Venecije, Mađarske, Turske, dok ga je zakinuo Napoleon Bonaparta da bi kasnije Austrija ga uzela pod svoje i Jugoslavija ga naslijedila 1918. godine. Pogledajmo, molim vas, samo kulturu slavnoga Dubrovnika, i najistaknutiji um stare literature dubrovačke, pa vidite kakvo je bilo osećanje stvari. Slavni Ivan Gundulić i Aleksandra Makedonskog čak naziva Aleksandrom Srbljaninom. Jako je tu bilo srpsko osećanje kroz vjekove. Međutim, Narodna stranka Crne Gore je vrlo realna stranka. Nemamo mi neke velike pretenzije, sem baš ako se bude moralo.¹⁰⁹ Mi poručujemo s ovoga mjesta Hrvatim i njihovoj vlasti da obezbijede narodu srpskome sva prava, kako u Dubrovniku, tako na ostalim prostorima Hrvatske. Ako to ne urade, onda ćemo mi, okolne države isporučiti svoja istoriska prava (burno "tako je").¹¹⁰ Molim lijepo, da se je u istoriji učilo stalno ono što treba da se uči naš bi narod i više znao i bio bi hrabriji. Ja ću vas podsjetiti, molim vas, da su uoči samoga rata udovoljili Hrvatskoj, pa su sastavili dvije banovine i od četiri banovine uzeli po jedan veliki čerek,¹¹¹ jedan od tih čereka bio je Dubrovnik da bi se zadovoljili apetiti jednoga Mačeka i Hrvatske.¹¹² Njeni apetiti su uvijek vučiji, nezajajljivi apetiti, a najviše apetite ima onaj koji je

¹⁰⁹ Ta realnost u pretenzijama može se donekle očitati iz sljedećeg stajališta Narodne stranke: «Srpski narod treba da se razgraniči sa onima koji ne žele da žive sa njima na osnovu međunarodno priznatih granica i prava prije 1. XII. 1918., a ne na osnovu avnojevskih i brionskih granica.», «Vladajuća stranka krši normu», *Borba*, br. 37., 6. II. 1991., 2. Premda se ovdje eksplicitno ne navode te «međunarodno priznate granice i prava», vjerojatno se radi o granicama Hrvatske predviđenima Londonskim ugovorom iz 1915. s kojima je većina velikosrpskih stranaka u to vrijeme računala.

¹¹⁰ Kolika je kod Novaka Kilibarde razvijena svijest i osjećaj pravednosti u svezi s pravima naroda najbolje je pokazao u izjavi koju je dao u povodu javnih rasprava o referendumu za konfederalno ili federalno ustrojstvo Jugoslavije: «Narodna stranka govori samo o referendumu na kojem će se izjašnjavati narodi, samo narodi. A mi znamo ko su u Jugoslaviji narodi po međunarodnim pravilima. Naših Šiptara može biti sto miliona, ali su oni nacionalna manjina, a ne narodnost, kao što su perverzno i perfidno izmislili kardeljevsko-titovski komunisti.» «Anketa Borbe o referendumu o sudbini Jugoslavije», *Borba*, br., 106. 16. IV. 1991., 9.

¹¹¹ "Čerek" tj. "čejrek" (pers.), četvrtina, komad od nečega raskomadnanog.

¹¹² Ulaskom kotara Dubrovnik u Zetsku banovinu 1931. godine Dubrovnik je prvi i posljednji put bio u nekom obliku političko-upravne zajednice s teritorijem Crne Gore, dok se o nekoj državnoj pripadnosti Dubrovnika Crnoj Gori uopće ne može govoriti. Na osnovi sporazuma Cvetković-Maček kotar Dubrovnik je izdvojen iz Zetske banovine i pripojen Banovini Hrvatskoj.

uvijek bio gladan i koji nije imao pravu svoju državu.¹¹³ Prema tome poručujemo vrhovništvu neka da Srbima pravo, neka ti Srbi žive kao što zaslužuju, mi ćemo smatrati granice Hrvatske onakvim kakve su. Neće li tako onda kažemo, avnojske granice ne priznajemo, jer oni koji su te granice slagali nijesu imali mandat naroda. I tu je, molim vas, jasna, potpuno jasna situacija. Ja bih vam još rekao to, da Narodna stranka ima svoje stavove, koje već gradi godinu dana otkako je osnovana. Mi nećemo Jugoslaviju po svaku cijenu. Molim vas, Jugoslaviju ćemo onakvu koja bude odgovarala punim interesima srpskoga naroda, posebno srpskoga naroda u dvijema starim srpskim državama: Crnoj Gori-državi i Hrvatskoj-državi. Molim vas, dužni smo mi jednom da na ovim prostorima imamo jednu stabilnost, političku, pa bi čak rekao i moralnu. Kao što je katolička civilizacija u Evropi postigla jedno svoje jedinstvo, tako smo dužni mi, pravoslavni svijet, da postignemo svoje pravoslavno jedinstvo. Prvo srpsko jedinstvo, pa onda ćemo ići dalje. Zašto mi ne bismo imali jedno veliko pravoslavno krilo, od Rusije preko Moldavije, Rumunije, dole preko Bugarske, grčkih zemalja, pa na srpske zemlje. ("tako je") Zašto se mi uvijek stidimo od nekoga da istaknemo to. Naša djeca u školama trebalo je to da uče, a ne kako nas je usrećio Broz i ostali komunisti. Meni se čini, molim vas, i danas što se ovi tragični događaji odigravaju po Jugoslaviji da je najviše otuda što vjeruju da će još komunistička partija spasiti Jugoslaviju. Komunisti nikada nikoga nijesu spasili u istoriji, niti će ikada ikoga spasiti dok postoji ljudi. Molim lijepo, mi poštujemo i u Crnoj Gori poštujemo komunističku partiju zato što je na vlasti, što je demokratski dobila, ali komunizam kao ideju i komunizam kao praksu ne priznavamo da je ta ideja i ta praksa dobro donijela ljudima. I danas ti ljudi koji zamišljaju da će neakvim vezivnim tkivom komunizma napraviti neku srećnu Jugoslaviju, mi vjerujemo da će to opet biti jedna od onih Jugoslavija koju su do sada pravljeni. Srpski narode osvijesti se već jednom! Nemoj ni na koga kretati ako nije zaslužio on, ali ne zaboravi na svoja prava. Ja mislim, ako se raspadne Jugoslavija, da od Dubrovnika međunarodne sile treba da naprave jednu državicu, Hong-Kong, a ne da bude ni srpski ni hrvatski. *Zašto ne bismo imali jedan Hong-Kong, molim vas, pa da idemo tamo na ljetovanje, da tamo idemo u banke, da tamo uživamo i tako dalje.*¹¹⁴ (kurziv J.R.) Da li ste čuli da je u istoriji ikad koju su vam djeca

---

¹¹³ Tko doista ima "vučije apetite" vidljivo je i iz intervjua koji je Novak Kilibarda dao Borbi: "Narodna stranka misli da Crna Gora mora postaviti pitanje svojih prava. Mi stalno govorimo da, u slučaju raspada Jugoslavije, barem istočna Hercegovina i istočna Bosna neće priznati avnojevske granice između Crne Gore i Bosne i Hercegovine." "Crnogorci su Srbi" *Borba* br. 110. 20. IV. 1991., 5.

¹¹⁴ Premda ideja o stvaranju Dubrovačke Republike nije proistekla iz Narodne stranke Crne Gore, njezini članovi su dali veliki obol u sramotnim događajima koji su se događali na okupiranim dijelovima dubrovačke općine od listopada do prosinca 1991. Naime DMITAR ČVOROVIĆ, član Narodne stranke, poslanik u Narodnoj Skupštini Crne Gore i predsjednik kluba poslanika Narodne stranke, osobno je sudjelovao u pripremnim akcijama i samom oformljavanju "Pokreta za Dubrovačku Republiku". Krivična prijava podnesena Okružnom javnom tužiocu, Dubrovnik, 14. travnja. 1992., od strane Petra Luburića, načelnika Službe za zaštitu ustavnog poretka, ispostave Dubrovnik. Arhiv Županijskog suda u Splitu br. k- 194/92. str. 7/11., br. 439/1 d-j.k.

učila išta drugo kazano nego da je Dubrovnik slavni hrvatski grad. To nije istina, to nije tačno. Ja se izvinjavam, ja sam profesor po struci pa govorim ovde činjenice iz istorije, ali molim vas nemojmo nikad uvijati svoje strahove. Od čega strahove. Ja ne pozivam na oružje, sve dok ne bude trebalo. Onda ja se još ne bi složio. Nećemo kupovati oružje, ali vjerujete meni bi bilo vrlo milo da ste vi svi naoružan, vrlo dobro. (burni aplauz, skandiranje i povici "jesmo", "tako je") Ja vam preporučujem, imajte vi oružje za svaki slučaj. Nemojte ga upotrebiti prvi, ali ja bih bio vrlo srećan kad bih znao da vi imate dobrog oružja. (Imamo!)¹¹⁵ Molim lepo, dragi Srbi, za svaki slučaj.¹¹⁶

Ne zaboravite, Crna Gora nije prevelika, ali bogami je istoriski značajna. Jaki su Crnogorci, hrabi su Crnogorci. Mi smo na granici tu, pazimo mi šta radite. Ako bude nekakve nevolje, tu smo! Gledat ćemo se, pomagat ćemo se.¹¹⁷ Živi bili. Hvala vam što se me saslušali. (Novak pozdravlja okupljene s tri visoko uzdignuta prsta, publika skandira "Živio!")

Lazar Mišo:

- Zahvaljujemo gospodinu Kilibardi i molio bih predsjednika Vukanović Milorada da dade završnu riječ.

¹¹⁵ Da su se neki od građana Dubrovnika srpske i crnogorske nacionalnosti doista naoružali svjedoče i događaji od 24. IV. 1991. Naime, te večeri je nogometni klub «Crvena Zvezda» iz Beograda pobijedila njemački klub Bayer i time ušla u finale Kupa europskih šampiona. Nakon završetka utakmice, oko 22.00 sata, slaveći pobjedu «Crvene Zvezde», navijači u Dubrovniku, a radilo se uglavnom o Srbima i Crnogorcima, slavili su uz žestoku pucnjavu, uglavnom iz vojnog oružja, od koje je cijeli grad odjekivao. «Zastave», D.V., br. 2115., 4. V. 1991., 2.

¹¹⁶ Ovim izravnim pozivanjem na oružje, pokrivenim blijedim i ironičnim eufemizmom, Novak Kilibarda se svrstao među prve i najgore ratne huškače na području Crne Gore, te time uvelike snosi odgovornost za agresiju na Hrvatsku i BiH. Svoju ratnohuškačku misiju Novak Kilibarda je nastavio i nakon ovog skupa, kad je, u prvoj polovici travnja 1991. "upozorio crnogorsku javnost na obavezu da upozori građane i pripremi ih na mogućnost izbivanja građanskog rata....Organima vlasti u Crnoj Gori i Srbiji sugerisao je da treba da formiraju rezervne sastave milicije i dobrovoljačke odrede, jer je vlast dužna da pripremi narod na građanski rat". «Spasavanje crnogorske nacije», *Borba*, br. 99., 9. IV. 1991., 6. I nakon svega N. Kilibarda je imao dovoljno hrabrosti i izjaviti «Ipak sam, kao predsjednik Narodne stranke, nastojao da se od tog šovinističkog ludila udaljim, ne samo ja, već i partija. Mislim da sam uspio.» N. Kilibarda, «Ne tražim pomilovanje», *Srbi o Srbima - jesmo li čudovišta*, (gl. ur. Irfan Ajanović), Sarajevo 2001., 609.-610.

¹¹⁷ Da ovo nije bilo prazno obećanje pokazuje to što se i znatan broj članova Narodne stranke Crne Gore javio u dobrovoljačke jedinice koje su u rujnu 1991. godine provalile u istočnu Hercegovinu, a u listopadu iste godine napale Dubrovnik. "Narodna vojska je uvek slobodno brala grožđe", *ST.*, br. 80. 3. X. 1991., 29. Da je to tačno potvrđuje nam i sam N. Kilibarda: "Nalazio sam se na čelu jedne stranke koja je, nažalost, učestvovala i u negativnim kretanjima našeg vremena. Članovi Narodne stranke, čiji sam bio predsjednik, bili su na frontovima u Hrvatskoj i BiH. Ne mogu to da krijem, već ističem tu činjenicu." *Srbi o Srbima.*, 609.

Milorad Vukanović:

- U ime mjesnog odbora Srpske demokratske stranke u Dubrovniku, svima se zahvaljujem na povjerenju, i naš je posao dalje da nastavimo sa radom u okviru našega programa Srpske demokratske stranke u Hrvatskoj. Sada bih vas zamolio da oni koji žele pristupiti stranci, da potpišu pristupnice. Do sada je potpisano preko hiljadu pristupnica. Koristim ovu priliku da isto tako naglasim da smo uz pomoć Skupštine opštine Trebinje organizirali ovi zbor ovdje. Mislim u prvom redu na prostor i tehničku pomoć. Svi ste se složili da se uputi telegram u Beograd i to ćemo učiniti: Predsjedniku Predsjedništva Srbije. "Poštovani predsjedniče, izražavamo našu veliku zabrinutost povodom jučerašnjih nemilih događaja u Beogradu. Osuđujemo take rušilačke i nedemokratske aktivnosti koje su usmjerene protiv Srbije i svih naroda koji u njoj žive." Još jednom vam hvala na pažnji.

Lazar Mišo:

- Zahvaljujem predsjedniku Vukanoviću sa čijim govorom bi završili ovaj skup. Zahvaljujem još jedanput svima prisutnima, a posebno našim uvaženim gostima. Sa očekivanjem da će pozitivne poruke ovoga skupa naći mjesta u našim stavovima i našem djelovanju za zajedničko bolje sutra. Zahvaljujem se na dostojanstvenom i mirnom prisustvu ovome skupu i molim vas da se na isti način, dostojanstveno i mirno razidemo. Hvala puno!

VI. Analiza govora na skupštini

Ako se analiziraju govori održani na skupštini, može ih se svrstati u tri skupine:

- izlaganja članova odbora SDS-a iz Dubrovnika
- izlaganja članova središnjice SDS-a iz Knina
- izlaganja članova SDS BiH i Narodne stranke Crne Gore.

U osnovi se osim kraćega govora Milorada Vukanovića i ne može reći da su članovi odbora SDS-a iz Dubrovnika poslali neku određenu poruku auditoriju. M. Vukanović je naglasak stavio na tome da se Dubrovnik, kao tradicionalno otvoren i tolerantan grad nepravedno ponio prema SDS-u i svojim srpskim građanima koji su samo željeli jednakopravan položaj kao i ostali građani Dubrovnika. Milovan Baždar je samo pročitao već ranije poznata programska načela SDS-a, dok je Simo Galić proveo izbor predsjedništva. Razlog ovakvog više nego opreznog istupa je jasan. Članovi odbora SDS-a za Dubrovnik se moraju vratiti u Dubrovnik i svaka neodmjerena izjava spriječila bi ih u pokušajima aktivnijeg uključivanja u politički život grada, a možda i priskrbila krivično gonjenje te zasigurno probleme u svakodnevnom životu. No zato je izbor uzvanika i njihova šutnja u povodu govora koje su oni održali bila dovoljno rječita. Nitko od predsjedništva nije se javno ogradio od niti jedne izjave. Naprotiv, svim

gostima je uredno zahvaljeno, i izražena nada da će poruke sa skupa naći mjesta u stavovima i djelovanju SDS-a Dubrovnik.

- Govori Jovana Opačića i Petra Čupovića bili su uglavnom usmjereni na diskreditaciju hrvatskog vrhovništva, te optužbe za širenje mržnje u Hrvatskoj. Pozivan je hrvatski narod da se odupre ustašama i kriminalcima koji su mu se nametli, uz opomenu da će u slučaju stvaranja neovisne Hrvatske najviše stradati hrvatski narod i to ne krivnjom Srba. Oni su ih na vrijeme upozorili. Sadržaj ovih govora uvjetovan je trenutnom političkom situacijom u Hrvatskoj kada se još uvijek vode pregovori između SDS-a i hrvatske vlade, a SDS se još uvijek želi predstaviti kao legalni predstavnik Srba u Hrvatskoj.

- Pravi ratni ciljevi SDS-a izneseni su tek u govorima Radovana Karadžića, Božidara Vučurevića i Novaka Kilibarde. Tu je jasno naglašeno da se ne priznaju državne granice Hrvatske, upućene su izravne prijetnje oružanom agresijom u slučaju raspada federalne Jugoslavije, pozivano srpsko stanovništvo Dubrovnika na oružje, te naglašeno da će Dubrovnik biti odvojen od Hrvatske i kao paradržavica – Dubrovačka Republika – priključen krnjoj Jugoslaviji. Ako imamo u vidu već na početku naglašenu činjenicu da je SDS Dubrovnika de facto ogranak SDS-a BiH, onda ovi govori imaju posebno veliku težinu.

Zaključak

Koji je bio cilj ovako sazvanog skupa, pa i samog osnutka SDS-a za Dubrovnik, u trenucima kad su ovakvi istupi, a to je svima bilo jasno, mogli dovesti samo do incidentnih situacija i pogoršanja do tada ipak dobrih odnosa većine dubrovačkih Hrvata i Srba? To i jest bio cilj, stvaranje napetosti na dotad mirnom dijelu Hrvatske, a ne uključivanje srpskog stanovništva Dubrovnika u politički život grada. Točnije, postojali su kratkoročni i dugoročni ciljevi.

Kratkoročni je bio da se preko incidentnih situacija i bojkota SDS-a, a koji se sigurno mogao očekivati u Dubrovniku, pokaže i dokaže da su Srbi u svim dijelovima Hrvatske marginalizirani i proganjani, pa čak i u Dubrovniku, gradu poznatom po toleranciji. Dakle, bio je to samo još jedan «kamenčić» u stvaranju protuhrvatskih osjećaja kod Srba prečana. Dugoročniji ciljevi bili su mobilizacija i militarizacija, kako dubrovačkih tako i hercegovačkih Srba za predstojeću oružanu agresiju na Dubrovnik, što je u konačnici, ako se pogleda broj dubrovačkih Srba i Crnogoraca koji su se pridružili napadu na Dubrovnik, SDS-u i uspjelo. Osnivačka skupština trebala je pružiti osnove za uvjerenje da Dubrovnik povijesno pripada Srbiji, da ga je Hrvatska nepravедno dobila. Javno su izloženi planovi o kreiranju Treće Jugoslavije tj. Velike Srbije i to uz pomoć oružane sile JNA, a u kojoj se trebala naći i paradržavica Dubrovačka Republika. Višestruko uvećavanje broja Srba u Dubrovniku, naglašavanje njihova lošeg položaja i «divljanja» koja nad njima provodi HDZ, te pozivi na oružje trebali su kod

slušaatelja razviti mržnju, volju za nasiljem i osvetom, od čega je samo jedna stuba do oružanog sukoba koji ne poznaje nikakve mjere ili granice. Naime, kreiranje Velike Srbije jednostavno je nezamislivo bez stvaranja napetosti i predratne atmosfere koja bi opravdala ulazak nadmoćne srbijanske ratne mašinerije na žuđeni prostor.

I sam duhovni otac SDS-a dr. Jovan Rašković je ustvrdio «da nije bilo podizanja emocija srpskog naroda izostao bi rat. Ustvari moja stranka i ja osobno, zapalili smo fitilj srpstva, ne samo u Hrvatskoj.»¹¹⁸ Kao vrsni znalac duhovnosti i duševnosti on je znao da će emotivnu eksploziju kod srpskog naroda izazavati ako mu se podmetne specifična vrsta «fitilja» koja se sastoji u spajanju dva opasna elementa ljudske vrste, osjećaj mržnje i želje za osvetom. Cilj te Raškovićeve «eksplozije» bio je jasan - onemogućiti svaki oblik hrvatske politike koja bi išla putem samostalnosti. Raškovićev SDS je primjerom pokazao da bez potpaljivača «fitilja» srpstva nije moguće «očistiti zemljište» na kojemu bi se napravila nova «kuća» u srpskom vlasništvu - u ovom slučaju paradržavica Dubrovačka Republika - u kojoj bi živio određen broj podstanara, «poštenih Hrvata».

SUMMARY

INAUGURAL GATHERING OF THE SERB DEMOCRATIC PARTY IN DUBROVNIK – AN OPEN ANNOUNCEMENT OF AGGRESION ON DUBROVNIK REGION

The author used archival documents, literature and other sources to present the Greater Serbian plans whose intention was to put Dubrovnik under Serbian control. He presents all events which led to the creation of the Serb Democratic Party in Dubrovnik on March 10, 1991. The author considers the inaugural gathering of that party to be a beginning of aggression on that area and gives analysis of the video tape transcript of the gathering.

Key words: Croatia, Dubrovnik, Croatian War for Independence, Serb Democratic Party, Greater Serbian Ideology, Eastern Herzegovina

---

¹¹⁸ «Stupidnost projekta «Mini-Jugoslavije», *Večernji list*, br. 10. 234. II. 1992., 11.